

ZLATI JUBILEJ SLOVENSKE GIMNAZIJE V KOČEVJU

Te dni, 7. in 8. junija je praznovala kočevska gimnazija visok jubilej, petdesetletnico obstoja. Čeprav kočevska gimnazija ni edina, ki letos slavi zlati jubilej, je obletnica pomembna predvsem zaradi posebnih razmer, časa in namena, zaradi katerega so po končani prvi vojni ustanovili sredi nemškega jezikovnega in narodnostnega otoka na slovenskem ozemlju — na Kočevskem — slovensko gimnazijo. To je bila v prvi vrsti obramba slovenstva na narodnostno ogroženem ozemlju, na katerem je nemški življenj v dobrih šeststo letih pogljal globoke, in kakor je tedaj kazalo, neuničljive korenine.

Ena najpomembnejših manifestacij ob obletnici ustanovitve slovenske gimnazije je izdaja jubilejnega zbornika, iz katerega sem — poleg razgovora z direktorjem prof. Hermanom Kotarjem — dobil dobršen del podatkov za pričujoči zapis o organizaciji in razvoju šolstva, predvsem pa gimnazije v zadnjih petih desetletjih oziroma vse od ustanovitve pred skoro sto leti.

Pri proučevanju šolstva na Kočevskem je treba izhajati iz poznavanja narodnostnih razmer, saj je vsaka šola, še posebej gimnazija, imela tukaj v prvi vrsti germanizirati nemško prebivalstvo ali pa ohranjati nemštvo, kolikor bi bilo ogroženo. Pred sto leti je bilo Kočevje majhno mesto in središče nemštva v tem delu Slove-

nije. Mestno zaledje je bilo zaostalo in redko naseljeno, celotno področje pa je bilo v primerjavi z drugimi pokrajinami pri dunajski vladi v privilegiranem položaju.

Prva misel na ustanovitev gimnazije v Kočevju, pravi prof. H. Kotar, se je porodila 1867, ko je po nalogu cesarske akademije znanosti na Dunaju prepotoval Kočevsko germanist prof. dr. K. J. Schröer, da bi spoznal ljudi, deželo in tukajšnje nemško narečje. Kočevarje je navdušil za ustanovitev srednje šole in Dunaj je zaradi političnih razlogov 10. sept. 1871 dovolil ustanovitev državne nižje gimnazije v Kočevju. Naslednje leto se je 4. novembra že začel redni pouk, za začasnega ravnatelja pa je bil imenovan prof. Benedikt Knapp. V 1. razred se je vpisalo

Na proslavi 50-letnice slovenske gimnazije v Kočevju, ki je bila 8. junija, je gimnazijski pevski zbor zapel tudi »Kantato«, ki jo je uglasbil profesor Miloš Humek. Dirigiral je avtor. (Foto: Primc)

19 učencev, poučevali pa so vse predmete, ki jih je določal gimnazijski učni načrt. Poučevali so še prostoročno risanje, od jan. 1873 pa tudi obrtno ornamentalno risanje za obrtnike ob nedeljah dopoldne. Risarski tečaj se je deset let kasneje razvil v strokovno nadaljevalno šolo za lesno stroko.

Značilnost obeh gimnazij, najprej nemške, kasneje pa tudi slovenske, je bilo stalno pomanjkanje dijaštva, kar je bilo posledica redko naseljenega, ne nazadnje pa tudi siromašnega zaledja. Pouk v prvih letih je bil v različnih stavbah, medtem pa so počasi gradili novo šolsko poslopje. Ker se je zataknilo pri financiranju, se je gradnja zavlekla. Pouk v novi stavbi (v njej gimnazija domuje še danes) se je pričel v šolskem letu 1874/75. Tedaj sta bila imenovana za profesorja na gimnaziji Peter Wolsegger in Josef Obergföll, ki sta veliko pripomogla pri organizaciji, razvoju in krepitvi zavoda, predvsem pa pri njegovem kvalitativnem uveljavljanju. Njunemu vsestranskemu prizadevanju pripisujejo tudi nagel porast števila dijakov, ki je že leta 1883 preseglo številko 100. Omenjena profesorja sta za zasluge pri krepitvi nemštva prejela številna odlikovanja, skupaj s prof. Knappom pa sta največ pripomogla pri germanizaciji Kočevske.

Zanimiv je tudi način financiranja zavoda v tem času. Gimnazija je namreč večkrat prišla v hude denarne težave, zato so 1878 na pobudo direktorja Knappa ustanovili gimnazijski podporni fond, ki se je 1880 preimenoval v podporno društvo za potrebne gimnazijske dijake. Društvo so denarno podpirali knez Auersperg, kranjski deželni zbor, Kranjska hranilnica, občina Kočevje, nemški Schulverein, društvo Südmark, kočevski trgovci itd. Trgovci Johann Stampfl iz Prage, kočevski rojak, je leta 1881 z glavnico 100.000 goldinarjev ustanovil okrog 50 štipendij za nemške srednješolce in visokošolce iz Kočevske. Stampflava podpora je bila dobrodošla predvsem maturantom pri njihovem nadaljnjem šolanju.

Tako so bili kočevski Nemci šele na pol poti. Hoteli so ustanoviti popolno gimnazijo humanističnega tipa, za kar je bilo treba v prvi vrsti povečati število dijakov. Ustanovitvi višje gimnazije se je z vsilo silo posvetil prof. Peter Wolsegger, ko je 1894 postal ravnatelj. Podporno društvo je ustanovilo dijaški dom (1905), v katerem so stanovali dijaki iz drugih krajev. V Kočevju so se šolali številni dijaki iz vse Avstrije, med njimi tudi precej Slovencev. Tedaj so odprli tudi pripravljalni razred (prvo leto je imel 22 učencev), s čimer so hoteli pritegniti čim več slovenskih dijakov. Dunajska vlada je 28. maja 1907 dovolila razširitev gimna-

zije v popolno gimnazijo klasičnega tipa, prva matura pa je bila 14. julija 1911 pod predsedstvom deželnega šolskega inšpektorja Albina Belarja. Prvo maturo je opravilo le sedem dijakov, v naslednjih letih pa število osmošolcev nikdar ni preseglo številke 15. Zaradi razširitve zavoda so morali za en trakt povečati tudi šolsko poslopje, da so dobili prostor za vse razrede.

Rojstvo slovenske gimnazije

Prevratni časi ob koncu prve vojne pomenijo tudi konec nemške popolne gimnazije. Jeseni 1918 se je sicer pouk na šoli pričel normalno, tisti dan, ko je bila oklicana država SHS, pa na šoli ni bilo pouka. Šolski dokumenti, za to šolsko leto pisani že v slovenskem jeziku, omenjajo, da med 16. oktobrom in 17. novembrom ni bilo pouka, ker je med dijaki in prebivalci razsajala španska influenza. Po 18. nov. je pouk normalno potekal — do konca polletja. Z zaključkom 1. polletja so bili z odlokom narodne vlade — 30. dec. 1918 — ukinjeni štirje višji nemški razredi, z odlokom višjega šolskega sveta od 3. jan. 1919 pa so bili odpušteni vsi predavatelji nemške narodnosti. Štirje humanistični razredi — nižja gimnazija — so pričeli s poukom 19. febr. 1919, za začasnega vodjo šole pa je bil imenovan Francišek Watzl, katehet in prof. za zgodovino in zemljepis.

Državna realna gimnazija s 1. razredom in slovenskim učnim jezikom je bila ustanovljena v šol. letu 1919-20. Nemški humanistični razredi so postopoma odpadali. Štiri leta kasneje je bila nižja gimnazija že popolnoma slovenska.

Dolgoletna želja Slovencev sredi nemškega življa na Kočevskem je bila slovenska gimnazija. Slovenci so bili vedno zatirani, odrijeni in v stran, nezaželeni. Toliko večje veselje jih je obšlo, ko je 1. avgusta 1919 prispel v Kočevje odlok višjega šolskega sveta iz Ljubljane z dne 30. julija, (št. odloka 10.142), s katerim je poverjenik za uk in bogočastje odredil, da se kočevska nemška nižja gimnazija postopoma spremeni v slovensko. Pot do slovenske gimnazije, do uresničitve dolgoletnega sna Slovencev na Kočevskem, je bila dolga, naporna in polna ovinkov, saj sta bila v Kočevju in v Ljubljani za in proti po dva tabora. Proti ustanovitvi je bilo dejstvo, da so Slovenci tu v manjšini, šola ne bi imela dovolj dijakov, stroški pa bi bili veliki. Zagovorniki so vztrajno zatrjevali, da bi bila slovenska srednja šola v Kočevju, na narodnostno mešanem ozemlju, močna trdnjava v obrambi slovenstva in interesov Slovencev, postala naj bi glavni stebel slovenskega narodnoobrambnega boja — kar je kasneje tudi bila! Zagovorniki

gimnazije so tudi pravilno trdili, da bi možnost šolanja na srednji šoli pritegnila in za stalno priklenila slovensko uradništvo v mesto, iz katerega se je zaradi posebnih razmer vsakdo čimprej pobral. Slovenci so uspeli in gimnazija se je rodila. Težave so seveda ostale še naprej.

Otvoritev šole je bila svečana, z mnogimi imenitnimi povablenci in govori 25. septembra 1919. Naslednji dan se je pričel pouk za 88 učencev, 43 s slovenskim učnim in 45 z nemškim učnim jezikom. Zaradi krajevnih razmer so v 1. razredu poučevali tudi štiri ure tedensko nemški jezik, slovenščina pa je bila obvezen predmet v vseh nemških razredih. 6. sept. 1919 so ustanovili dijaško podporno društvo Kočevski dijaški dom, s čimer so hoteli dvigniti število slovenskih dijakov. Predsednik društva, ki je imelo konec leta že 68 članov, je bil sodni svetnik Ivan Hutter, tajnik pa prof. Polovič. Prejšnji dijaški dom — Studentenheim — je bil še v rokah Nemcev, zato je mestna občina odstopila tri prostore v gimnazijski stavbi, kjer so stanovali dijaki iz drugih krajev. Leta 1922 se je dijaški dom preselil v nekdanjega nemškega — danes je tam tovarna Trikon — ker je bilo društvo »Deutsches Studentenheim Gottschee« razpuščeno.

Nadaljnja pot slovenske gimnazije nikdar ni bila lahka, pač pa posuta s trnjem in nemajhnimi težavami. O usodi gimnazije so pač v tem času odločali v Beogradu, kjer so videli le majhno število dijakov, dejstvo o pomenu zavoda in njegovi vlogi v narodnostnem boju pa so enostavno obšli. Občinski mestni svet je na seji 16. novembra 1921 poslal na višjo oblast v Ljubljani naslednjo prošnjo:

— Ker se razširjajo (tudi po časopisu!) vesti, da nameravajo ukiniti nekatere podeželske nižje gimnazije in da pride pri tem v poštev tudi kočevska realna gimnazija, je prebivalstvo Kočevja in vsega kočevskega okraja vznemirjeno. Zato prosi občinski mestni svet Kočevje, da višji šolski svet oziroma Pokrajinska uprava v Ljubljani demantira vse govorice, kolikor se tičejo ukinitve kočevske gimnazije, zlasti zato, ker je višji šolski svet v Ljubljani na spomenico slovenskega odbora v Kočevju dne 12. marca 1921 obljubil in sklenil, da bo dovolil izpopolnitev slovenske nižje realne gimnazije v Kočevju v popolno višjo realno gimnazijo. — Občinski svet je tudi obljubil, da bo razen plač za učno osebje nosil vse stroške za vzdrževanje gimnazije...

Drugi, še hušji udarec je prišel iz Beograda jeseni 1927, ko so komaj zapustili šolo prvi maturanti. V začetku septembra 1927 je namreč poslal Beograd brzojavko o ukinitvi petega razreda, čeprav se

je tedaj že vpisalo 307 dijakov. To-liko dijaštva gimnazija ni imela skoraj nikoli poprej. Ukinitve tega razreda je bila sicer prekli-cana, vendar do tega Slovenci na Kočevskem niso prišli lahko. Mest-ni može so sklenili, da bi razred vzdrževali zasebno (društvo Kočevski dijaški dom je bilo finančno dovolj močno), predavatelji pa so bili pripravljeni poučevati brezplačno. Razen tega so odšli v Beograd trije na pogovore, in sicer okrajni nadzornik Alojzij Peterlin, župan dr. Ivan Sajovic in tovarnar Alojzij Kresce.

Vsa leta do druge vojne je nad zavodom visel Damoklejev meč, vedno je bil obstoj gimnazije ogrožen, nikdar niso povsem prenehale grožnje o ukinitvi. In vendar — vsa leta od prve mature 1927 do začetka vojne se število dijakov ni bistveno spremenilo: bilo jih je okrog 300. Spočetka je bilo Nemcev manj, kasneje pa vedno več. V začetku namreč kočevski Nemci niso opustili misli na svojo gimnazijo oz. so hoteli svoje otroke šolati v Avstriji, kjer pa ni bilo dovolj prostora za vse Nemce, prihajajoče iz nemških dežel nekdanje monarhije. Dunaj jim je lepo svetoval, naj se pač vključijo v življenje in delo doma, v novi domovini; šolajo naj se v slovenski šoli, da si bodo potem laže služili kruh tu.

Zanimiv je tudi podatek o številnem stanju dijaštva v letih med obema vojnama, kar po svo-je demantira namene višjih oblasti o ukinitvi gimnazije oz. njenih višjih razredov:

sol. leto:	Število učencev in oddelkov:	Slovencev:	Nemcev:
1923/24	152 (5. odd.)	135	17
1924/25	185 (6. odd.)	162	23
1925/26	220 (7. odd.)	194	26
1926/27	284 (8. odd.)	244	40
1927/28	307 (8. odd.)	247	60
1928/29	276 (8. odd.)	211	65
1929/30	300 (8. odd.)	236	64
1930/31	277 (8. odd.)	216	61
1931/32	267 (8. odd.)	208	59
1932/33	323 (8. odd.)	260	63
1933/34	323 (8. odd.)	256	67
1934/35	313 (9. odd.)	257	56
1935/36	311 (9. odd.)	263	48
1936/37	249	196	53
(8. odd. brez 5. raz.)			
1937/38	209	166	43
(6. odd. brez 5. in 6. raz.)			
1938/39	211	169	42
(6. odd. brez 6. in 7. raz.)			
1939/40	244	175	49
(7. oddelkov od 1. do 6. raz.)			
1940/41	290	241	49
(8. odd. brez 8. raz.)			

V kakšnem odnosu so bili tedaj Slovenci in Nemci, nekoč v preteklosti dva sovražna si tabora, sedaj pod isto streho v šoli? Odnosi so bili strpni, tovariški vse dotlej, dokler ni prišel Hitler na oblast. Tedaj je začelo nemštvo na Kočevskem spet divigati glavo, sprva počasi, pritaeno, kasneje vedno bolj zahtevno in oholo.

— Ko je leta 1936 nemški nacionalni socializem, pravi prof. H. Kotar, začel tudi med kočevske Nemce sejati svojo strupeno šovinistično in rasistično propagando,

Pročelje gimnazije v Kočevju (Foto: Jože Primc)

so se le-ti spomnili, da so bili nekoč gospodarji te zemlje in ne nacionalna manjšina. Konec je bilo njihove strpnosti in ponižnosti, postali so spet oholi in gospodovalni. Nemška nacistična propaganda je imela zlasti velik vpliv na kočevsko nemško mladino. Na gimnaziji niso bili nemški dijaki več krotki in strpni, ampak so postajali strupeno zagrizeni. Na skrivaj in na tihem so se začeli organizirati in se izogibati družbe slovenskih dijakov. Razumljivo je, da so se tedaj zganili tudi slovenski dijaki in njihovi slovenski profesorji. Spremenili so svoj odnos do Kočevarjev in do nemških dijakov. Povsod so kazali svoj narodni ponos in dostojanstvo. Proti nemški nadutosti in oholosti so se borili v šoli in izven nje z okrepljeno aktivnostjo v slovenskih političnih kulturno-prosvetnih in te-

lesnovzgojnih organizacijah. Nacionalna borba na Kočevskem je pravzaprav trajala ves čas do izselitve Kočevarjev, čeprav nekaj časa, to je do začetka nacistične propagande, ni kazala posebne ostrine in je nekako tlela pod videzom nacionalne strpnosti.

V času, ko je nemški nacistični stroj vedno bolj grozil in so kočevski Nemci vedno odločneje dvigali glave, so oblasti v Beogradu, verjetno tudi v Ljubljani, začele razmišljati o ukinitvi višjih razredov. Ministri v Beogradu so namreč 27. septembra 1935 sklenili, naj se višji razredi na kočevski slovenski gimnaziji postopoma ukinejo, češ: »Državna realna gimnazija v Kočevju se pretvori postopoma v nepopolno gimnazijo s šolskim letom 1936/37.« Odlok je dvignil med prebivalstvom in krajevnimi oblastmi hud prah. Ustanovili so poseben odbor za ohranitev popolne gimnazije, katerega predsednik je bil trgovec iz Dolge vasi Franc Zdravič. Iz prejšnjega tabelarnega prikaza o številu dijakov v tem času je razvidno, da odbor spočetka ni imel posebnega uspeha, saj so resnično ukinjali posamezne višje razrede. Število dijakov je zdrknilo na 209, zmanjšalo pa se je tudi število gojencev v internatu na 30 (prej jih je bilo tudi do 100). Leta 1937 in 1938 se je stvar obrnila na bolje. Odlok kraljevih namestnikov z dne 14. 10. 1937 določa, naj se kočevska slovenska gimnazija spet postopno obnavlja in spreminja v popolno. Ljudje so bili navdušeni, saj je bila pridobitev popolne gimnazije po nekajletnem boju za njen obstanek pomembna zmaga tudi nad vedno bolj oholim nemštvom v mestu in na podeželju. Ljudje so hoteli kar takoj, v enem letu obnoviti popolno gimnazijo, vendar dijakov ni bilo in na ponovno maturo je bilo treba počakati do vojne. V prvem vojnem letu je bila gimnazija spet popolna, z vsemi razredi, čeprav je bilo to leto le nekaj tednov pouka.

Končno — sami na svoji zemlji

Slovenci na Kočevskem so si spet priborili gimnazijo, vendar je tedaj že razsajala vojna. Posegla je tudi k njim, morda še bolj strahno, grozeče in krvavo kot kam drugam. V kočevskih Nemcih je imel nemški rajh močnega, zagriženega zaveznika. Težki časi so se začeli tudi za gimnazijo. Po okupaciji so gimnazijo zasedli sovražniki — žal Italijani namesto pričakovanih Nemcev, kakor so mislili Kočevarji — in pouk v šolskem letu se je moral zaključiti že 26. maja 1941. Dijaki so bili večinoma že ocenjeni in takoj naslednji dan je bila redovalna konferenca. Junija so dijaki opravljali še privatne in sprejemne izpite, 24. junija je bila zaključna redovalna

konferenca, naslednji dan pa so kar na dvorišču razdelili spričevala — tokrat dvojezična.

Jeseni 1941 se je vpisalo 283 dijakov, od tega le šest Nemcev. Precej dijakov je bilo tudi iz ribniškega in velikolaškega območja in so se v šolo vozili z vlakom. Gimnazija je bila popolna, drugi razred je imel dva oddelka. Pouk pa se ni mogel začeti vse do marca naslednjega leta, ker je bilo v gimnaziji vojaštvo, ves ta čas pa so se odseljevali tudi Kočevarji. O tem šolskem letu pravi direktor H. Kotar naslednje:

— Marca se je pouk spet lahko pričel. Medtem je bil uveden rimski pozdrav in pouk italijanskega jezika po tri ure na teden v vsakem razredu. Za pouk it. jezika je bil imenovan italijanski profesor Giuseppe Petrolli, ki so ga dijaki zaradi njegove majhne postave imenovali »prof. Piccolli«. Ta in pa italijanski oficirji so budno pazili, da so gimnazijski dijaki striktno izvajali predpis o obveznem rimskem pozdravu v šolah in na ulici. Zato so oficirske patrulje večkrat med poukom pridrle v posamezne razrede in pretepele dijake, ki so malomarno ali pa sploh niso odzdravili z rimskim pozdravom. Ta »pouk« pa se je seveda že po nekaj tednih, menda konec aprila, končal, ker so zaradi uspešnih napadov naših partizanov manjše italijanske posadke od Cebra preko Broda do Kočevja pribežale v mesto, ki so ga Italijani ta čas obdali z bodečo žico in bunkerji. V gimnazijsko poslopje so se spet vselili italijanski vojaki.

Po opravljenih razrednih izpitih za 4. in 8. razred so Italijani 29. junija 1942 kar na lepem aretirali vse učiteljsko v Kočevju, med njimi tudi vse profesorje gimnazije in skoro vse dijake, ki so se prejšnji dan opravljali izpite. Ognali so jih v zapor v Sokolski dom (Seškov dom). Iz Ljubljane poslani prosvetni inšpektor Anton Sovre, ki naj bi predsedoval komisiji za opravljanje velike in male mature, je našel komisijo in večino maturantov v zaporu. 8. julija so izpustili vse nad 50 let stare profesorje in učitelje, ostale pa so naslednjega dne odpeljali z vlakom v koncentracijska taborišča v Italijo. Zadnja vojna leta na gimnaziji ni bilo več rednega pouka. Dijaki so opravljali le še jeseni 1943 in 1944 pod različnim pokroviteljstvom razredne izpite. Nasploh pa je iz vojnih dni o delovanju gimnazije malo dokumentov.

V svobodni domovini

Gimnazijska stavba je dočakala konec vojne razdejana, poškodovana, opustošena in precej časa ni bila sposobna za organizacijo rednega pouka. Tako dijaštvo, profesorji, kolikor jih je bilo, mladina in organi oblasti so se odločno

vrgli na delo, da bi stavbo učenosti čimprej spravili v red. Postoriti je bilo treba marsikaj: popraviti razbito zidovje, zamenjati okna, porde, predvsem pa izpopolniti učila, ki so bila hudo uničena, porazgubljena ali nerabna.

V začetku junija 1945 je prišel na gimnazijo kot delegat prof. Herman Kotar. Začel je zbirati dijake in z njimi najprej za silo zavaroval arhiv. Sredi julija so začeli začasni pouk: dijakov je bilo okrog 40, profesorji pa trije. Kmalu se je začasni pouk spremenil v prave pripravljalne tečaje za nekatere predmete po skrajšanem programu. Tečaji z izpiti so se končali v glavnem sredi septembra 1945, takoj zatem pa so bili sprejemni izpiti za 1. razred gimnazije. Vpisalo se je 170 dijakov, imenovani so bili stalni profesorji, delegat Kotar pa je postal v. d. ravnatelj.

Pouk se je pričel v svobodni domovini in preurejeni — vsaj za silo — gimnazijski stavbi 12. decembra 1945, dva dni pred tem pa je bila v kinu Jadran otvoritvena slovesnost. Proforski zbor je imel devet članov in ravnatelja, ki je edini že predtem učil na tej gimnaziji. Profesorji so bili večinoma začetniki, brez daljše prakse.

Gimnazija je imela v prvih povojnih letih precej težav, nemalo tudi zaradi nenehnega spreminjanja vodstva. Skoro vsako leto je bil drug ravnatelj. V letih 1945-50 so bili vršilci dolžnosti ravnatelja profesorji: Herman Kotar, Tine Orel, France Sirk, Marija Vederjak in Erna Muser. Septembra 1950 je postal ravnatelj gimnazije prof. Herman Kotar in to dolžnost opravlja še sedaj.

V prvem povojnem šolskem letu je imela gimnazija šest razredov, naslednje leto pa zaradi majhnega števila dijakov ni bilo petega in šestega razreda, tako da je bila do 1949 le nižja gimnazija. 1950 je spet postala popolna gimnazija in prva povojna matura (razrednik prof. Miloš Humek, predsednik izpitne komisije Jožko Prezelj) je bila spomlad 1954. Maturiralo je 32 dijakov: 17 moških in 15 žensk.

Kakor nekdanja nemška gimnazija se tudi slovenska gimnazija stalno bori za obstoj zaradi majhnega števila dijakov. To velja zanj predvsem v času med obema vojnima. Po vojni, tja do 1958, je bilo število dijakov razmeroma visoko. Ko pa je prišlo 1958 do reorganizacije šolstva, je nižja gimnazija postala osnovna šola, nekdanja višja gimnazija pa se je spet spoprijela s problemi okrog števila dijaštva. Pred štirimi leti je imela gimnazija okrog 250 dijakov, od tedaj pa jih je približno vsako leto deset manj. Vendar ima šola dovolj prostorov in moderno opremljene kabinete, laboratorije in delavnice, ki omogočajo kvali-

teten in nazoren pouk. Vse to je rezultat dolgoletnega truda vodstva in celotnega proforskega zbora gimnazije, saj je gimnaziji tudi v povojnih letih že grozila ukinitve.

Zanimiv je tudi številčen pregled maturantov med obema vojnima in po vojni. Od leta 1927—1943 ter po izredni maturi 1944 in 1946 je zapustilo kočevsko gimnazijo 334 maturantov — 274 moških in 60 žensk. V povojnih letih je maturiralo že 536 dijakov: 243 fantov in 293 deklet. Skupno torej 870 dijakov, kar niti ni majhen prispevek slovenski kulturi.

Med zadnjo vojno je darovalo življenje za svobodo 37 nekdanjih dijakov kočevske gimnazije, od katerih sta tudi dva narodna heroja — Jože Seško in Dušan Jereb. Na prvega, Jožeta Seško, so v Kočevju, sploh na Kočevskem ter Ribniškem posebno ponosni, saj ga upravičeno imenujejo narodnega buditelja in organizatorja boja za delavske in slovenske pravice, karsneja pa organizatorja boja za osvoboditev. Sel je skozi trdo šolo življenja, neupogljiv, ponosen, delaven in požrtvovalen, pripravljen žrtvovati vse, tudi sebe, za ideale domovine.

Jože Seško se je rodil 4. decembra 1908 v Slovenski vasi blizu Stare cerkve pri Kočevju. Mater je bilo ime Marija, očetu Jože. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Kočevju, kjer je 1927 kot prvi maturant na slovenski gimnaziji maturiral. Filozofijo je študiral v Ljubljani in diplomiral na slavistiki. Leta 1933 je dobil službo na državni realni gimnaziji v Mariboru, vendar so ga po treh mesecih odpustili. Obdolžen je bil komunistične propagande, sojen in zaprt v Novem mestu. Po prestanem zaporu je bil v Kočevju, brez stalne službe. Že pred vojno je opozarjal na pretečo nacistično nevarnost, saj je dvigajoči nacizem lahko nenehno opazoval doma, v Kočevju. Organiziral je ljudi, jim govoril o nevarnosti, pripravil vse za kasnejši upor.

Leta 1942 so ga prijatelji v Konca vasi pri Kočevju skrili, zazidali v bunker. Zaradi izdaje so ga Italijani 27. aprila 1942 odkrili, mučili, 30. aprila prepeljali v Ljubljano in 11. maja ustrelili kot talca.

To naj bi bil skromen prikaz organizacije in razvoja gimnazije v Kočevju v zadnjih sto letih, naprej nemške, po prvi vojni pa slovenske. Pot je bila dolga in polna nevarnosti, zapletov. Rast gimnazije, pomembnega branika slovenstva sredi nemškega nacionalnega otoka na Kočevskem, je bila težka in pogosto v nevarnosti. Prav v tem, kot branik slovenstva v najtežjih dneh, je pomemben prispevek zavoda, ki letos proslavlja polstoletnico obstoja.

FRANCE GRIVEC

ZGODOVINE REVOLUCIJE NI MOGOČE LOČEVATI OD NARODNE ZGODOVINE

(Ob stoletnici slovenskega tabora v Sevnici ob Savi)

V nedeljo, 8. junija, je bila ob stoletnici slovenskega tabora v Sevnici ob Savi velika spominska svečanost. Udeležilo se je je nad 10.000 ljudi od blizu in daleč; med gosti sta bila tudi Stane Kavčič, predsednik slovenskega izvršnega sveta, in Viktor Avbelj, član sveta federacije. Slavnostni govor je imel Franc Setinc, zvezni poslanec spodnjeposavskih občin in glavni urednik slovenske izdaje KOMUNISTA, ki je na taboru povedal tole:

Sevniški tabor pred sto leti je bil mejnik na poti narodnega prebujanja, zato ga upravičeno prištevamo med pomembna dejanja naše zgodovine. Bil je eden izmed taborov, peti po vrsti, ki je narodno razgibal Slovence. Ideja o zedinjeni Sloveniji je prodrla tudi v Spodnjeposavsko dolino, ki je bila takrat sicer odmaknjena svetu, tako da so mnogi mislili, da je tod ljudstvo še pogreznjeno v globoko narodno spanje. A ni bilo tako. V Sevnici je že štiri leta delovala Narodna čitalnica, ena izmed redkih v tistem času. V čitalnici se je tudi utrnila iskra, ki je prižgala veliki

kres narodnega prebujanja — sevniški tabor.

Ali smemo stoletnico tabora povezati z drugimi prazniki, ki nas spominjajo na junaški narodnoosvobodilni boj in revolucijo? Jo smemo postaviti v vrsto drugih praznov ob 50-letnici ustanovitve KPJ? DA! Zgodovine delavskega gibanja in revolucije ni mogoče mehanično ločevati od narodne zgodovine. Slovenija je rasla iz napredne miselnosti štirih stoletij — od Trubarja, Prešerna, Levstika do Cankarja in hrabrih slovenskih partizanov, ki so s puško v roki omogočili svojemu narodu, da je stopil na evropski zgodovinski oder. Stoletja so poskušali upogniti in pregaziti slovenski narod, a on je zbiral v sebi moč in pogum, da bi končno zavrnil strašne udarce in se vzravnal dvignil iz dna temnice. Tudi tabori so pripevali svoj delež k zmagi.

Možati Posavci pred sto leti

Pred sto leti, natančno 2. maja 1869, se je v Sevnici zbralo 7000 ljudi. Zbrali so se zavedni Posavci, da bi se, kot so rekli, možato potegnili za svoj narod in njegovo dobro, da bi pokazali, da so vsi Slovenci v mislih in duhu enotni.

Govorniki so med drugim dejali:

»Več kot tisoč let je preteklo, ko se naši očaki niso smeli zbirati pod milim nebom, da bi se posvetovali o občnih stvareh...«

»Nov čas je nastal za vse narode. Čas je torej, da se oglašimo tudi mi, Slovenci...«

Tabori so prisilili avstro-ogrske oblasti k popuščanju pred marsikatero zahtevo. Uspeh bi bil še večji, če pritlikavi, hlapčevsko ponižni slovenski klerikalni in liberalni prvaki ne bi bili opeharili slovenskih množic, vselej pripravljeni prodati obče koristi naroda za nekaj drobtin z bogato obložene cesarjeve mize. Tako so mnoge zahteve taborskega gibanja ostale neuresničene. Pot do njihove uresničitve je bila še dolga. Slovenski narod je moral previhariti še mnoge viharje, moral je skozi revolucijo, v kateri je položil temelje za razvoj socialistične samouprave

Zvezni ljudski poslanec
FRANC SETINC

skupnosti. Moral je priti na prizorišče delavski razred, ki je v naravnem zavestništvu s kmeti dokončno uresničil narodne, demokratične in socialne zahteve slovenskih taborov.

Ni nam do prazne slave in priznanj

Toda komaj smo prišli iz dima bitke, so nas čakale že nove naloge. Slovenija je bila prekrita s samimi ruševinami. Osvoboditev ni mogla prinesiti blaginje čez noč. Razrešiti je bilo treba hude in zapletene probleme, ki so zadevali golo življenje. Začela se je nova bitka s stalinskim pritiskom. Pogumno smo prenesli vse stiske in si končno široko utrlj pot gospodarske, kulturne, politične rasti. Tako rekoč iz prepada smo se pognali kvišku — v svobodo.

Ko se spominjamo vsega tega, ko praznujemo velika dejanja naše zgodovine, tega gotovo ne delamo zato, ker bi nam bilo do slave in priznanj. Takšna praznovanja nam lahko posredujejo koristen nauk. V zgodovini ne iščemo samo uspehov, temveč odkrivamo tudi napake in predvsem potrebo po izpopolnjevanju. Od zgodovine se ne moremo vsega naučiti, pred nami so še mnoge neraziskane poti. Pridobitev preteklosti ne spravljamo v muzej, temveč nam rabijo kot gibalna sila, ki budi našo ustvarjalnost in naše želje po novih uspehih. Revolucije ne sprejemamo kot mit, kot vero, temveč kot merilo, s katerim ocenjujemo naš današnji odnos do problemov, našo odgovornost za jutrišnji dan.

Sedanji čas je čas velike preizkušnje, kakršnih v naši zgodovini ni mnogo. Če kdaj, potem prav sedaj lahko mnogo storimo za dobro slovenskega naroda, za njegovo zdravo rast v jugoslovanski federativni skupnosti. Slovenija je na križpotju, od koder vodi ena pot v sodobno, racionalno organizirano, samoupravno in demokratično

družbo, druga nas obsoja na povprečnost uniformiranega življenja. Odločili smo se za prvo, ki pomeni dosledno vztrajati pri politiki reforme in samoupravljanja. Iztrgati se moramo iz zaprtosti in iluzij o socializmu povprečij. Za nas mora biti socializem možnost za več bogastva, za več svobode in spoštovanja človeka in naroda. Socializem, ki meče senco na svobodo in dostojanstvo človeka in naroda, ni socializem.

Imamo se za kaj boriti in tudi zahtevati moramo!

Ce bi sklepali tudi današnji tabor, kot je tisti pred sto leti, bi kajpak postavljali drugačne zahteve. Danes ne bi mogli reči, da za davek, ki ga plačujemo, nimamo drugega kot nemštvo v šoli in uradih. Ni se nam potrebno boriti za slovenske šole, da bi naši otroci ostali Slovenci. Ni se nam treba boriti proti nemški in nemškutarski oblasti, ki je pred sto leti imela večino občin trdno v svojih rokah. Ni se nam treba posvetovati o občnih stvareh pod milim nebom.

Toda to nikakor ne pomeni, da se ni več za kaj boriti in da ni kaj več zahtevati. Predvsem moramo odločno izpovedovati, da bomo branili svojo neodvisnost, svojo pravico do samostojne izbire poti in da se bomo odločno postavili po robu vsaki nasilni akciji, s katero bi nas hoteli pahnuti v temnico in nas oropati narodne svobode in dostojanstva, podobno kot na Češkoslovaškem in v Vietnamu. Slovenci moramo tako kot v polpretekli zgodovini pokazati, da nas, čeprav smo majhen narod, ni mogoče pokoriti in da nikomur — niti velikim — ne dajemo pravice barantati z našo usodo.

Temelji naše neodvisnosti bodo tem trdnjeji, čim bolj si bomo prizadevali, da se bo Slovenija hitreje pognala navzgor — med razvite in visoko produktivne dežele. Čeprav smo majhni po številu prebivalcev, se po produktivnosti in kvaliteti našega ustvarjalnega dela lahko povzpemo med vrhove, med velike. Pri tem ne smemo oklevati, kajti drugod po svetu tekmujejo za minuto. Če ne bomo ujeli vlaka, bomo jutri pincovali klavek pogumnejšim, hitrejšim in v svetu. Od tega, kako bomo znali razreševati probleme, od našega znanja, od privrženosti politiki reforme in samoupravljanja je odvisen naš jutrenji dan. Pred nami so obsežne naloge, ki nas lahko bremenijo, če jih ne bomo spoznali, lahko pa nas tudi povzdignejo do zavesti, da je cilj vreden velikanskih naporov.

Slovenija s svojimi posebnostmi in s svojo geopolitično lego, tako rekoč v osrčju Evrope, lahko veliko prispeva tudi k hitrejšemu razvoju in še večjemu ugledu Jugoslavije. Zato je tudi v naši federativni skupnosti nujno ustvarjati razmere, v katerih različnosti ne

bodo ovira, temveč most za sožitje med narodi. Zato se ne smemo pustiti zaslepi ti bojni klicem in lepo zvanečim geslom o enakosti, omamljivim besedam o vseomogočnosti države, slepeči miselnosti, ki umišlja gradove v oblakih, pri tem pa ne računa z resničnimi možnostmi. Ni mogoče biti v besedah za reformo, v praksi pa za državno blagajno brez dna. Ni mogoče sproščati tržnih zakonitosti, če hkrati zahtevamo administrativno razdeljevanje denarja in tovarn. Ne smemo dovoliti razmer, v katerih bi se eni uveljavljali v konkurenčnem boju z razvitimi merili svetovnega tržišča, drugim bi pa prilagajali ukrepe tekoče ekonomske politike. Takšna politika bi vodila stran od reforme, v inflacijo, s tem pa tudi v zanižanje samoupravljanja in narodne samobitnosti.

Nekatere je strah; pravijo, da je v Jugoslaviji preveč težav. Ali res? Mar ni bilo prej težav še več, le da so bile skrite pod skorjo navidezne idealne urejenosti in enotnosti? Ni čudno, če je ob reformi gora pomislekov in zažikov, zakaj ona pomeni napad na trdnjavo starih odnosov, nakopičenih monopolov vseh vrst, privilegijev, nerazvitosti in zaostalosti. Mnogi mislijo, da bi bilo moč težave odstraniti po skrajšanem postopku, z disciplino brez dialoga, z ukazi brez ugovora, z enotnostjo brez različnosti. Mi pa take družbe nečemo. Hočemo družbo, v kateri naj le delo in prispevek družbi določata položaj človeka, družbo, v kateri bo človek našel sebe, svoja nagnjenja, občutke in možnost zadovoljitve potreb. Hočemo družbo, v kateri se ne bomo sramovali bogastva, ki bo rezultat ustvarjalnega dela in znanja. Za to pa niso dovolj samo želje, potrebni sta tudi volja in zavest, od katerih so spet odvisne vzmeti za nov vzpon napredka. Potrebno je izkoristiti vse naše vire, vse naše znanje in sposobnosti, vse naše moralne sile, pa razdalja od tam, kjer smo, do tam, kamor hočemo in moramo priti, ne bo tako dolga.

Tudi po sto letih marsikaj še vedno ni urejeno

Tovarišice in tovariši! Bilo bi nepošteno, če bi ob zgodovinski primerjavi prezrli, da tudi po sto letih še nismo uredili vseh problemov. Nismo še povsem odpravili revščine, zlasti po hribovskih vasičah Kozjanskega, Pohorja in Gorjancev, ki so dali vse za zmago naše revolucije in s tem tudi za izpolnitev davnih taborskih zahtev. Marsikje je narodni dohodek premajhen, da bi lahko zadovoljili vse potrebe. Sicer lahko z veseljem ugotavljamo, da vsako leto dobimo kako novo šolo, a bremen nas tudi stare in pomanjkljivo opremljene. Medtem ko smo razvili moderna posestva, ki jim je uspelo stabilizirati položaj na tržišču kmetijskih

pridelkov, smo nekoliko zanemarili razvoj zasebnega kmetijstva. Ni res, da njegova proizvodnja ni več pomembna. Ni res, da je kooperacija preživela stvar. Narobe: razvitejša, bogatejša vas bo dala več poleta tudi industriji in splošnemu gospodarstvu. Zato je treba ba kmetu strokovno pomagati, spopolnjevati njegovo izobrazbo, mu pomagati s krediti in mehanizacijo. Zadruga je treba postaviti tja, kjer je njeno mesto. Razviti je treba službo za napredek kmetijstva. Ne smemo dovoliti, da se bo dohodek iz kmetijstva prelival v druge panoge, zlasti v trgovino, od koder se le stežka vrača, ko pa vemo, da je drugod po svetu prav narobe.

Na sevniskem taboru pred sto leti so glasovali proti postavitvi mostov v Sevnici in Brežicah. Prepričan sem, da bi današnji tabor glasoval za nova mostova, ker sta oba že dotrajana. Toda potrebni so še drugi mostovi, ki bodo bolj povezovali Spodnje Posavje. Današnji tabor, na katerem so kot pred sto leti zbrani ljudje od Sentenarta, iz Brezine, Brežic, Vidma, Krškega, Leskovca do Sevnice, Boštanj in Zabuškova, je le ena izmed oblik sodelovanja. Sedaj, ko Slovenija snuje dolgoletni načrt razvoja, ki naj pokaže, kje in kaj smo, kaj hočemo in kako, se mora tudi Spodnje Posavje bolj povezati, mobilizirati vse svoje možnosti in sile, da bi si tako z močjo svoje ustvarjalnosti lahko izborilo primerno mesto v splošnem slovenskem razvoju. Ne kaže se več zapirati v majhne parcele, saj se celo v svetu vedno bolj uveljavlja medsebojna odvisnost narodov in tudi posameznikov. Spodnjeposavci morajo pregledati, kje smo, kaj je dobro in kaj slabo, kaj je tisto, čemur bo treba dati večjo podporo, da bi lahko vleklo še druge za seboj. Vedeti je treba, da je položaj tega predela odvisen od tega, kar bomo uresničili na vseh področjih življenja in dela ljudi naših občin. In vedeti moramo tudi, da vsega — ne glede na to, ali je v razmerah reforme sposobno življenje ali ne — ni mogoče spraviti pod klobuk reforme.

Ce današnji tabor nakazuje pot sodelovanja, če je spodbuda za nov polet, za še hitrejši napredek, potem naj dobi mesto v zgodovini kot njegov predhodnik pred sto leti.

Čestitam za praznik z željo, da bi Spodnje Posavje zavzelo pomembno mesto v napredku Slovenije in Jugoslavije.

Naj živi sevniski tabor!

FRANC SETINC

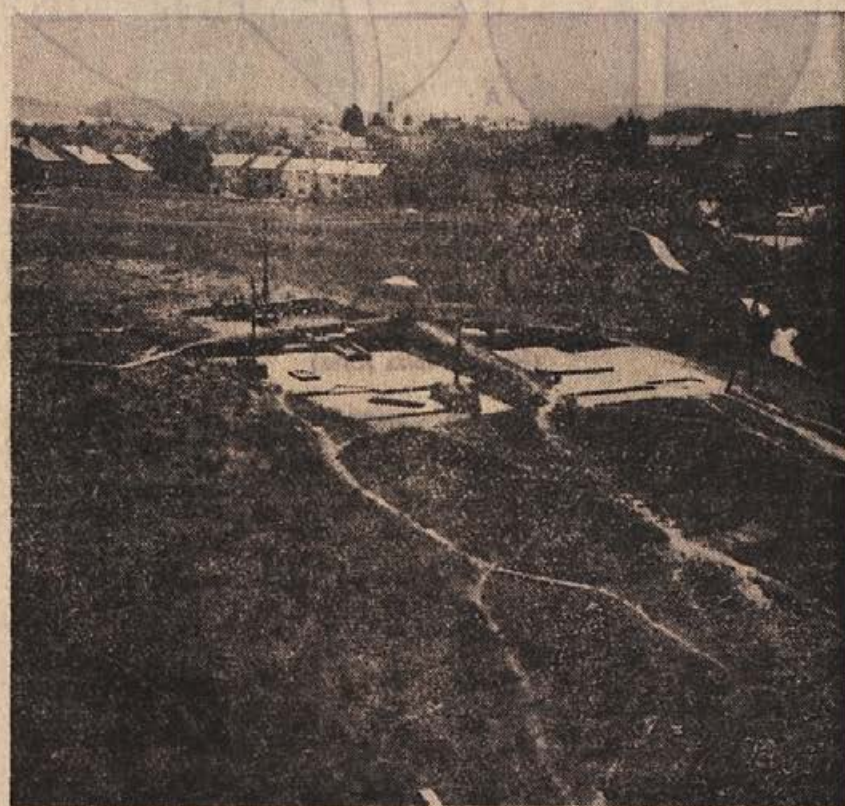
HALŠTATSKE GOMILE V NOvem MESTU

V začetku je bil zazidalni načrt. In zazidalni načrt je sprejela občinska skupščina. Gradbeno podjetje pa je začelo uresničevati ta zazidalni načrt.

Tako približno bi lahko kronist začel svojo pripoved o tem, kako je prišlo do obsežnega izkopavanja največjega prazgodovinskega pokopališkega območja v Novem mestu na desnem bregu Krke, na Znančevih njivah. Vse do poletja 1967 so se na teh Znančevih njivah in na Kastelčevih travnikih v Kandiji podili otroci, pasle so se kokoši, meščani iz bližnje stanovanjske soseske Nad mlino pa so pridno vrtili na miniaturnih parcelah in ponosno razkazovali svojo povrtnino. Le malo kdo, če sploh kdo, izmed njih je vedel, da mu fižol in motovilček poganjata prav iz grobov davnih, še železodobnih »Novomeščanov«, ki so živeli pred skoraj dva in pol tisoč leti. Tako se je idilično živelo na Znančevih njivah, stran od mestnega hrupa, pa vendar samo streljaj od mestnega središča. Brez pravega reda postavljena skupina šestih halštatskih gomil na tem območju pa je vdano čakala svojo usodo. Skoraj celi dve in pol tisočletji so stale tukaj, pokojnim na čast in v spomin ter potomcem v opombo. Stoletja so orali po njih, ralo in lemež sta počasi, toda vztrajno odnašala zemljo z njihovih temen. Sprane od deževnih nallivov in spihané od viharjev so kljubovale neprijaznemu času. Da bo ironija usode popolna, so sedanjo Kristanovo cesto speljali natančno prek sredine velike knežje gomile, v kateri so leta 1939 našli najslavnejšo arheološko najdbo: bronasti oklep halštatskega aristokrata! Gomila stoji pred vogalom velike stanovanjske hiše na Kristanovi cesti št.

Ta članek je bil napisan že pred več meseci in daje informativni pregled izsledkov pri izkopavanju halštatskih gomil v lanskem letu. Gradivo iz tega izkopavanja je v veliki meri že v restavratorskih delavnicah, kjer izkopanine obnavljajo.

Ob tem, ko poročamo o lanskim uspehih, pa je v teku spet obsežno izkopavanje grobišča v Kandiji, pri čemer smo odkopali spet novo, četrto po vrsti, halštatsko gomilo. Tudi letošnje izkopanine so presenetljive, saj smo odkrili nekaj grobov z bogatim nakitom, lepo keramiko in našli spet eno bronasto situlo. Izkopavanje na Znančevih njivah bomo letos še nadaljevali.

Pogled na izkopavanje gomile III na Znančevih njivah. Lepo vidni so gladko obrezani in ostrgani izkopni sektorji in neprekopani kontrolni križ v sredini gomile (foto: Tone Knez)

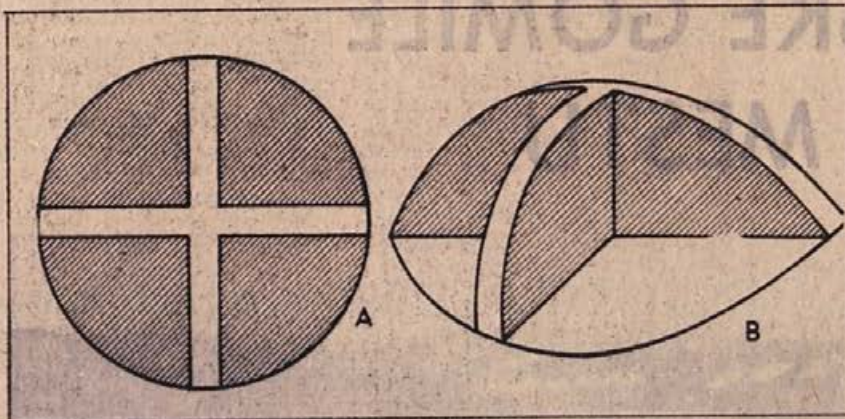
12 (v kateri naj bi po prvotnih načrtih bil sindikalni dom). Dan za dnevom hodimo in se vozimo točno čez knežjo gomilo in nikomur ne pride na pamet, da hodi po grobovih rodu, ki je živel tukaj pred 2.500 leti! Nizko sploščene in ponižane so žele gomile na blagem pobočju, ki pada proti vijugavemu Težkemu potoku. Le izvežbano oko jih je lahko še opazilo in vedelo, da ti veliki ploski kupi zemlje krijejo v sebi grobove davnih staroselcev Ilirrov, da so to znamenite dolenske halštatske gomile. Na izkopavanje ni bilo misliti, saj domači novomeški muzej ne bi zmogel tolikih stroškov, kot jih terjaja izkop samo ene velike gomile po sodobnih načelih arheologije, a kaj šele celega gomilnega grobišča. Pa se je vendar vse obrnilo drugače.

Na podlagi zazidalnega načrta Novega mesta je gradbeno podjetje PIONIR kot investitor in izvajalec del začelo poleti 1967 z izgradnjo stanovanjske soseske na Znančevih njivah. Prav na tem področju, ki bo v nekaj letih

zazidano, pa se je raztezalo največje prazgodovinsko grobišče v Novem mestu, ki je obsegalo najmanj 6 halštatskih gomil in še precejšnje keltsko grobišče ob njih. Ker pa je ves ta teren kot arheološki spomenik prvega reda, so morala biti pred gradbenimi posegi izvršena sistematična izkopavanja. Treba je bilo hitro in odločno ukrepati. Začeli smo konec julija 1967.

V hudi časovni stiski in z več kot skromnimi denarnimi sredstvi smo se morali lotiti obsežnih raziskovalnih del. To je bilo zelo naporno delo, saj se je ves čas bil tihi boj s časom med vodstvom izkopavanja in vodstvom gradbišča. Gradbeni roki so terjali svojo izpolnitev, mi izkopavalci pa smo bili težaven boj z vremenom in težkimi terenskimi razmerami v spolzki, težki floci ob deževnem vremenu. Zaradi pomanjkanja denarja smo poleti 1967 v prvi fazi raziskovanja rešili pred uničenjem 42 keltskih grobov, ki smo jih odkrili na mestu, kjer stoji danes stanovanjski stolpič S-2. V drugi fazi smo izkopali polovico gomile I (za več ni-

Risbi nam prikazujeta, kako smo izkopavali gomile v Novem mestu. Na sliki A je tloris gomile z vrisanim križem, ki ostane do konca izkopavanja neprekopano. Črtkano pa so označeni štirje odkopni sektorji, ki smo jih po določenih plasteh odkopavali. Na sliki B pa vidimo, kako izgleda do dna prekopana gomila z ohranjenim kontrolnim križem v sredini. Potem ko smo narisali vse njegove prereze, podremo tudi njega (risala: Sibila Knez)

smo imeli denarja), da bi lahko na tem mestu gradbeno podjetje pričelo gradnjo stolpice S-1. V polovici gomile smo izkopali 20 halštatskih grobov. S temi deli je bilo terensko delo v letu 1967 zaključeno. Morali smo se pripraviti na veliko raziskovalno kampanjo v naslednjem letu, ki je predvidevala izkop kar treh velikih gomil.

Raziskovanje v letu 1968

Lansko leto smo terensko delo pričeli že 25. marca, takoj potem, ko je prvo pomladansko sonce odtajalo zemljo in pobralo zadnje krpe snega. Ves čas izkopavanja so sodelovali tudi študenti arheologije z ljubljanske univerze, ki so na ta način širili in izpopolnjevali svoje teoretično pridobljeno znanje s praktičnim terenskim delom. Na pomoč pa so priskočili tudi nekateri preparatorji in slovenski arheologi. Najprej smo se lotili izkopavanja po izgledu največje gomile III na temenu Znančevih njiv. Da smo jo v celoti prekopali, smo potrebovali 48 delovnih dni. V premeru je gomila merila 28 metrov, v sredini pa je bila visoka le 205 cm. V tej gomili smo odkrili samo 17 skeletnih grobov, toda med izkopavanjem smo ugotovili, da je bilo več grobov že pred časom uničenih. Leta 1954 je posestnik Kovačič prav na tej gomili hotel sezidati hišo in zanjo že izkopal jamo za temelje. Vendar so mu občinski mošje nato gradnjo prepovedali na tem mestu in zavrženi graditelj je moral zasuti že izkopano gradbeno jamo. Toda grobovi na tem mestu gomile so bili na žalost že uničeni. Pri pazljivem izkopavanju smo vse to lahko razbrali iz zemeljskih plasti.

Gomila III je vsebovala nekaj zelo bogatih grobov. V enem izmed njih smo našli pri nogah pokojnika dve enako oblikovani veliki kelihasti posodi s pokrovoma, ki sta z urezi bogato okrašeni z geometrijskimi vzorci. V nekem drugem moškem grobu smo našli izredno lepo oblikovan in okrašen pivski rog iz žgane gline, izdelan v obliki

majhnega škorenjčka ali v posodi zelo stilizirane ptice. To lepo in enkratno posodo lahko štejemo že med praktično uporabno prazgodovinsko plastiko. Med vsemi grobovi v tej gomili pa je bilo najlepše odkritje grob bogate žene — kneginje. V arheologiji imenujemo vse tiste grobove, ki se odlikujejo po svojem izrednem bogastvu, dragocenih in številnih najdbah — knežje

grobove. To je sicer terminus technicus, ki pa najbrž odgovarja dejanskemu stanju v halštatski družbi. Telo te žene so krasili naslednji nakitni predmeti: okrog vratu je imela nanizane kar tri razkošne in celo ogromne ogrlice iz jantarnih jagod, na rokah je nosila 8 izredno velikih bronastih zapestnic, na prsi so ji položili drobno statveno utež iz gline, k nogam pa dve bronasti posodi. Ena teh posod je še figuralno okrašena situla, kar predstavlja izredno dragoceno v naši arheološki zbirki! Spričo dejstev, da ta žena sploh ni imela keramičnih pridakov, temveč samo luksuzne predmete iz jantarja in bronu, nam je jasno, da imamo pred seboj grob žene iz najvišjega družbenega sloja halštatskega časa — ilirsko princezo. Blizu sredine gomile smo odkrili zelo velik grob, ki je po obliki veliko obetal. Ko smo ga čisto izkopali, smo v njem našli le kopico po vsem grobu razmetanih črepih različnih keramičnih posod, sledove lesene krste in — nič več. Razočarani smo lahko ugotovili le, da so nas prehiteli že davni plenilci grobov, ki so temeljito izropali ta grob, v katerem je nedvomno bila pokopana ugledna oseba z bogatimi pridatki. To so drobna razočaranja, ki nikoli ne prizanesejo še tako izkušenemu arheologu.

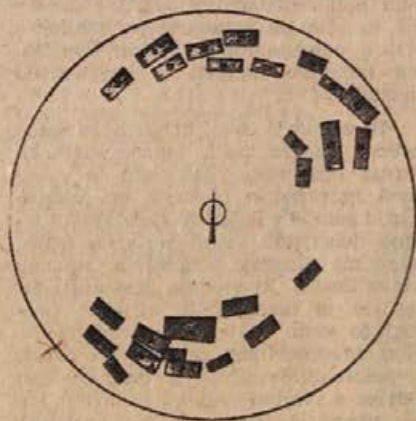
Potem ko smo izkopali gomilo III, smo se lotili odkrivanja sosednje gomile IV. Le-ta je ležala na južni strani gomile III, tik ob njej. Ta gomila je

Ob odkrivanju groba halštatskega kneza v gomili IV so se po naključju zbrali na Znančevih njivah arheologi iz Italije, Nemčije in Slovenije, ki so z napetim pričakovanjem sledili delavcem pri odpiranju tega knežjega groba (foto: Tone Knez)

bila že močno sploščena in na zunaj je bila videti dokaj manjša kot gomila III, toda videz je varal. Za njen izkop smo potrebovali 34 delovnih dni. Gomila IV je bila sicer dosti bolj plitva, saj je v središču merila komaj 1,40 m visoko, v premeru pa je dosegla vendarle 27 metrov. V njej smo našli 24 grobov, vendar dopuščam možnost, da je bil še kak grob z oranjem že prej uničen. Ta gomila je po bogastvu najdb celo prekašala gomilo III, saj smo v njej odkrili kar tri zelo bogate knežje grobove s posebno dragocenimi najdbami. Med temi je daleč najbogatejši in znanstveno najpomembnejši grob moža — ilirskega kneza, ki so ga položili k večnemu počitku skupaj z njegovim konjem. V tem zelo velikem grobu smo poleg delov konjske opreme (železne žvale, itd.), našli tudi bogato osebnostno opremo moža: bronast nakit, ogrlico iz jantarnih in steklenih biserov, železni sulici, bronasto čelado, več lepih keramičnih posod in kar 3 (!) bronzaste posode: dve situli in eno narebreno cisto! Po bogastvu najdb, ki smo jih našli v grobu tega halštatskega aristokrata upravičeno domnevamo, da smo našli grob moža, ki je stal na čelu plemena novomeških Ilirrov in je vladal tam nekje okrog leta 400 pred našim štetjem. Na podlagi najdiščnih okoliščin sklepamo, da je ta knez padel na čelu svojih mož v boju s sovražnikom. Njegova bronasta čelada je na dveh straneh z udarci železne bojne sekire (ki je bila glavno ofenzivno orožje halštatskega časa) močno poškodovana in na enem mestu celo presekana. S strahovitim udarcem so knezu prebili čelado in lobanjo. Tako je ugasnilo življenje halštatskega poveljnika verjetno na bojnem polju pred več kot 2.300 leti! To, da je bil ubit s sekiro, bi kazalo, da je padel kot žrtev plemenskih ali pa

Floris grobov v gomili IV na Znančevih njivah. Na sliki se lepo vidi, da so vsi grobovi vkopani v krog, bolj na obodu gomile. Gomila je merila skoraj 30 metrov v premeru, v njej pa smo odkrili 26 grobov. Gomila ni imela centralnega groba. V grobu 3 je bil pokopan halštatski knez s konjem. Take velike gomile imenujemo rodovne gomile (risala: Sibila Knez)

Pogled na gomilo IV. med izkopavanjem. V ospredju vidimo dva odkrita in že očiščena groba, delavci v ozadju pa odpirajo že nov grob (foto: Tone Knez)

dinastičnih razprtij znotraj nesložnih ilirskih plemen ali celo rodov.

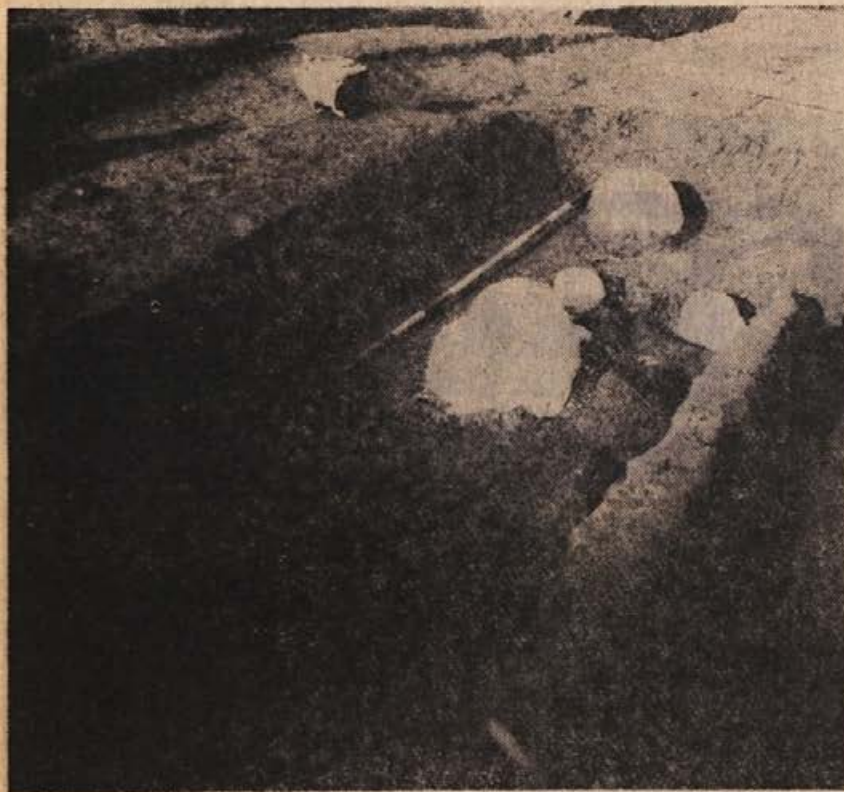
Po končanem izkopu gomile IV smo odkopali še zahodno polovico gomile I, katere vzhodno polovico smo odkopali že poleti 1967. Delo na tej gomili smo končali 5. septembra 1968. V tej polovici gomile I smo odkrili še 13 grobov, tako da šteje gomila I skupaj 33 grobov. Med njimi smo našli zelo bogat moški grob, ki ga tudi uvrščamo med knežje, saj smo v njem našli poleg več keramičnih in kovinskih pridatkov zelo lep in dobro ohranjen bronast opasac ter bronasto čelado. Ta gomila je merila v premeru 28 metrov, na sredini pa je bila 185 cm visoka. Iz tega sledi, da so bile vse halštatske gomile na Znančevih njivah približno enako velike in so v sebi krile tudi približno enako število grobov — okrog 30. V gomilah III in IV smo našli sledove skromnega kamnitega venca, ki je na zunanem robu omejeval obseg gomile.

Med izkopavanjem smo ugotovili, da so bili vsi grobovi v gomilah vkopani v krog, bolj na obodu gomile. Ne katere gomile imajo centralni grob, ki je dosledno zelo bogat; v njem je bil pokopan rodovni načelnik ali knez. V Novem mestu imamo opravka z izrazitimi rodovnimi gomilami s skeletnim pokopom v krog, kar je tako značilno za vsa gomilna grobišča mlajšega hal-

štatskega obdobja na Dolenjskem, ki so že v preteklosti dala zelo bogate najdbe. Po začasnih rezultatih sodeč, ko še nimamo restavriranega vsega gradiva, sodijo lani odkopane gomile časovno v 5. in 4. stoletje pred našim štetjem.

Po krajšem premoru smo oktobra nadaljevali izkopavanje keltskih grobov, na zemljišču med gomilami I in II, vzhodno za stanovanjskim stolpičem S-2. To je bilo nadaljevanje raziskovanja keltskega grobišča, ki je bilo odkrito in načeto pri izkopu zemlje za temelje stolpiča S-2. Že poleti 1967 smo na tem področju izkopali 42 keltskih grobov, med njimi grob z znamenito dvoročajno keramično posodo — kantharos, ki je okrašena z dvema človeškima obrazoma in kačasto oblikovanima ročajema. Do konca oktobra 1968 pa smo odkrili še nadaljnjih 21 grobov, tako da smo izkopali na Znančevih njivah skupaj že 63 keltskih grobov. Vsi grobovi so žgani in precej plitvo vkopani kot ravni grobovi v neposredni bližini halštatskih gomil. S tem smo najbrž izkopali še zadnji del obsežnega keltskega grobišča v Kandiji, kajti precej grobov so pri raznih gradnjah in zemeljskih delih med Znančevimi njivami in Kristanovo cesto že poprej uničili. Halštatske gomile in ob njih še keltsko grobišče jasno dokazujejo, da imamo v Kandiji opravka z največjim

Pogled v odkopani grob ilirskega kneza-konjenika, ki smo ga našli v gomili IV. Vse predmete smo že v grobu povili v mavčne oklepe, da bi jih zavarovali in varno spravili v restavratorske delavnice. V velikem »kolaču« na sredini so povite kar tri bronaste posode: 2 situli in ena nabrebena cista. To je bil najbogatejši grob, ki smo ga odkopali lansko leto na Znančevih njivah (foto: Tone Knez)

prazgodovinskim pokopališčem v Novem mestu. Le-to je bilo, po lanske letnih izkopavanjih sodeč, v rabi vsaj 400 let. Najprej so na njem pokopavali Iliri, kasneje pa še Kelti. Dne 31. oktobra 1968 smo zaključili naše lanske leto terensko raziskovanje, ki je trajalo celih 6 mesecev! Bilo je to najdaljše izkopavanje v Novem mestu in na Dolenjskem sploh.

Kako smo izkopavali

Zaradi nagnjenega terena in stalnega oranja so bile vse gomile že močno sploščene in prav rahlo napete, tako da jih nešolano oko skoraj ni moglo prepoznati kot gomile. Seveda so gomile pred stoletji in tisočletjem bile dosti bolj visoke in bolj stožaste oblike, plug in erozija pa sta jih iz leta v leto bolj ploščila, nižala in širila. Najprej smo ugotovili središče ali teme gomile in tam zabili temeljni ali izhodiščni količek. S tega središčnega količka je nato geometer s teodolitom natančno izmeril vse štiri nebesne smeri na gomili. Nato smo odmerili in začrtali na gomili osnovni križ, širok 2 metra. S tem križem smo razdelili gomilo na štiri izkopne segmente ali sektorje, ki smo jih označili z rimskimi številkami I — IV.

Osnovni križ je ostal neprekopan vse do takrat, ko smo že prekopali do ste-

rilnega dna vse štiri sektorje. Križ na gomili je imel dvojno funkcijo: na eni strani smo ga uporabljali za to, da smo po njem v teku izkopavanja lahko neovirano hodili in sproti odvažali izkopano zemljo. Druga funkcija križa pa je bila ta, da nam je služil kot važna kontrola, iz katere lahko marsikaj

Na sliki vidimo osem bronastih zapestnic in bisere velike jantarne ogrlice. To je del nakita, ki smo ga našli v grobu bogate ilirske kneginje v gomili III. Pri nogah pa je ta halštatska aristokratinja imela še dve bronasti posodi (foto: Tone Knez)

izvemo in razberemo. Lepo gladko obrezane stene križa nam služijo kot kontrolni prerezi, ali kot jim v stroki pravimo — profili. Na teh prerezihi lahko opazujemo kako in iz česa je zgrajena gomila. To nam pove zaporedje slojev, ki se med seboj ločijo po barvi ali celo samo v odtenkih barv in po različni kvaliteti sestavin. Takemu navpičnemu prerezu skozi gomilo pravimo v arheologiji: vertikalna stratigrafija. Natančno opazovanje takih profilov in njihovo »čitavanje« sodi med najvažnejše arheologovo delo na terenu. To delo praviloma opravlja vedno vodja izkopavanja. Če bo arheolog znal pravilno »prebrati« smisel slojevitosti v profilu, mu bo celotna situacija, v tem primeru zgradba gomile, kmalu jasna. Iz pravilnega sklepanja iz podatkov, ki nam jih pokaže tak profil, rezultira tudi končna ocena, na primer: kronologija določene gomile. Radovedni obiskovalec izkopavanja bo lahko marsikaj videl na terenu moža, ki neutrudno stoji pred gladko odrezanim profilom, ne meneč se za okolico, in nekaj globoko razmišlja. Sem pa tja otiplje s prsti sloje pred seboj ali pa steno rahlo ostrga z železnim praskalom. Ta človek ni noben prismsuknjeneč ali arheološki čudak, temveč vodja izkopavanja, ki zavzeto opazuje zaporedje slojev v profilu in tako skuša iz črt, barv in prepletov doumeti govorico davnih tisočletij.

Potem ko smo gomilo tako lepo razdelili na štiri izkopna polja ali sektorje, smo se lotili kopanja posameznih sektorjev. Okoliščine, terenske razmere, problem odvoza zemlje in posebne tehnične zahteve nam bodo narekemale, po katerem vrstnem redu bomo izkopavali gomilo. Seveda lahko kopljemo tudi več sektorjev hkrati, če imamo dovolj delavcev in strokovnih sodelavcev na voljo. Vsak sektor smo odkopavali po slojih, ki so bili do 25 cm globoki. Na ta način smo dobili ravne, po možnosti čim bolj horizontalne odkopne površine, ki smo jih vsakokrat po odkopu z dobro nabrušenimi železnimi strgalkami temeljito ostrgali in lepo ravno zgladili.

To zahtevno delo, ki terja ne samo precej fizične moči, temveč tudi bistrega opazovanja ostrganih tal, sodi med najvažnejša opravila pri izkopavanju gomile v ilovnatih tleh. Veliko večino dolenjskih gomil sestavlja težka, s sivimi progami preprežena rumeno rjava ilovica, ki vsebuje zelo dosti železovih in manganovih oksidov. Geologi to vrsto ilovice strokovno imenujejo »marmorirana ilovica«. Ti oksidi v določenih kemičnih procesih znotraj ilovice s svojimi jedrkami kislinami hudo napadajo truplo in vse organske (obleka, usnje, les) in anorganske (kosti, zobje, keramika, kovine) dodatke v grobovih pokopnih. Kako močne so kisline v glini, ki tvori gomilo, dokazuje to, da v nobenem grobu nismo našli ohranjene niti ene koščice! Ves kostni material so kisline popolnoma razžrle. Kljub temu pa smo lahko točno ugotavljali oblike in velikost posameznih grobov v gomili, zaradi njihove temne barve, ki so jo zapustile preperle or-

ganske in anorganske snovi v grobu. Ta temnejša barva in drugačna konsistencija zemlje se dovolj dobro loči od okoliške rumeno rjave, popolnoma sterilne in skoraj neprepustne ilovice. Edino z neutrudnim strganjem odkopane površine smo lahko opazovali različne barve in barvne odtenke, ki so nam vsakokrat izdali velikost in položaj groba v gomili. Zato je strganje površin v gomili tako pomembno, sicer bi posamezne grobove komaj zaznali in bi jih lahko mimogrede zgrešili.

Tako smo po vrsti odpirali grobove, kot so se nam kazali. Vrstili so se revni, tudi prazni grobovi, izmenoma s tistimi, ki so vsebovali tudi po več keramičnih posod. Vsak grob smo posebej narisali z barvnimi svinčniki v razmerju 1:10, da bi čim bolj verno obdržali sliko groba. Poleg tega smo vsak grob fotografirali s črno belim filmom (za objave v tisku) in barvnim filmom (za diapozitive). Vse tiste predmete, ki so bili razmeroma dobro ohranjeni in celi, kot na primer nekatere kvalitetne keramične posode in masivne bronaste zaplestnice, smo previdno dvignili iz zemlje in varno spravili v primerne škatle in zabojce. Vsak predmet je dobil natančno oznako (številka gomile, številka groba, koordinate in včasih še kaj), da ne bi kasneje prišlo do pomanjkljivosti, zamenjav ali česa podobnega, kar predmetu vzame znanstveno vrednost. Keramične črepinje nato previdno operemo v vodi, jih posušimo in nato z lepimo spet v celoto. To pa je že opravilo specializiranih delavcev — preparatorjev, ki s spretnimi rokami in dobršno mero potrpljenja obnavljajo razlomljene posode. Manjkajoče dele na posodi dopolnijo z mavcem, ki ga nato pobarvajo tako, da muzejski obiskovalci sploh ne opazijo, da je bila posoda nekoč hudo razbita in da je sestavljena. Vse tiste predmete pa, ki smo jih našli že močno razjedene, slabo ohranjene ali pa izredno krhke (na primer vse bronaste posode, bronaste zaplestnice, železno orožje in podobno), smo previdno obkopali in z zemljo vred zagipsali in jih šele nato dvignili iz zemlje. Na ta način smo dobili veliko belih mavčnih »kolačev«, ki v svoji sredini varno hranijo krhke predmete pred nadaljnjimi poškodbami od zunaj. Te »mavčne kolače« bomo poslali v restavratorske delavnice, kjer se jih bodo lotili vestni restavratorji, spravili posamezne najdbe v red in stotine črepinj spet zlepi v keramične vaze elegantnih oblik.

Ob koncu vsakokratnega izkopavanja gomile so nam geometrijski spet izmerili velikost, položaj in globino posameznih grobov v gomili. To delo so nam ljubeznivo opravili strokovnjaki Zavoda za izmero in kataster zemljišč v Novem mestu, za kar se jim najlepše zahvaljujem! Na ta način so vsi grobovi v prostoru jasno opredeljeni in točno dokumentirani.

Obiski, objave, razstave

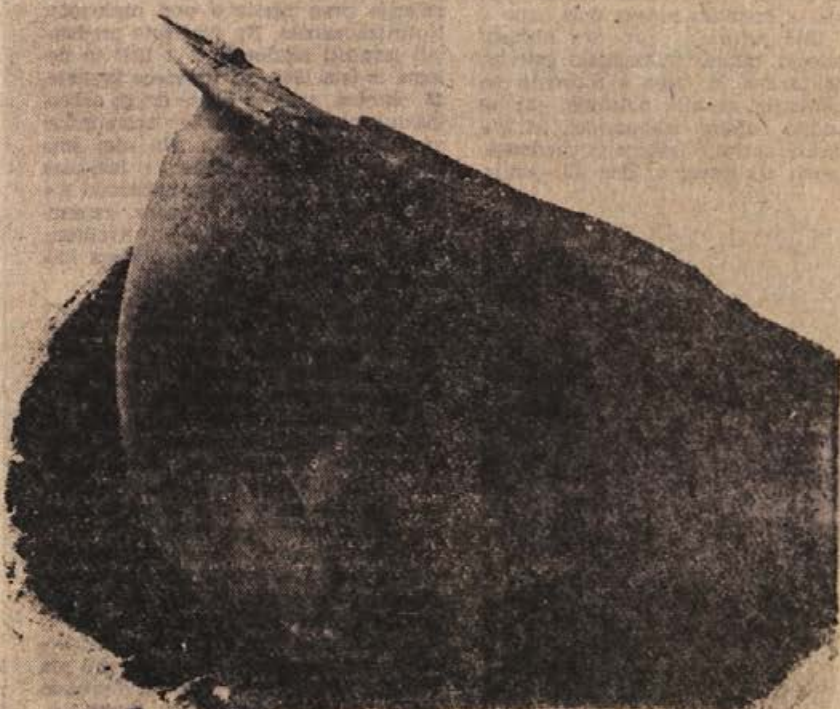
Ze razmeroma kratkotrajno izkopavanje poleti 1967 z najdbo senzacionalne keltske posode s človeškimi obrazi

je vzbudilo precejšnje zanimanje, predvsem stanovskih krogov. Na pobudo in s posredovanjem nemškega arheologa docenta dr. O. H. Freya iz Marburga ob Lahni so prišli drobci te hudo razbite posode v slovite restavratorske delavnice Centralnega muzeja v Mainz, kjer so posodo kljub težkim poškodbam in manjkajočim delom mojstrsko zopet sestavili. Se veliko večje zanimanje pa je vzbudilo lanskoletno izkopavanje, ki ga je obiskalo izredno veliko domačih in tujih strokovnjakov. Med njimi so bili vsi slovenski arheologi, ki so se dne 14. junija 1968 zbrali na plenarnem sestanku v Novem mestu, da bi se seznanili z obsežnim izkopavanjem in si ogledali arheološko razstavo. Dalje so izkopavanje in razstavo izkopanin obiskali študenti prazgodovinskega inštituta univerze v Innsbrucku pod vodstvom univ. prof. Karla Kromerja, člani mednarodne arheološke ekipe iz Stične: dr. Stane Gabrovec, dr. Stephan Foltiny in dr. O. H. Frey, študenti arheologije iz Padove pod vodstvom prof. Fogolarijeve in študenti arheologije na ljubljanski univerzi.

Posebno važen je bil obisk univ. prof. dr. Wolfganga Dehna iz Marburga na Lahni, evropsko znanega strokovnjaka za probleme halštatskega časa, ki se je o izkopavanju in najdbah zelo laskavo izrazil. Kot član upravnega odbora Centralnega muzeja v Mainzu je izrazil svojo pripravljenost, da se bo zavzel, da bodo naše izbrane najdbe restavrirali v delavnicah v Mainzu. In končno ne smemo prezreti obiska inž.

Elegantno oblikovana keramična vaza s pokrovom. Okrašena je s simetrično razporejenimi plastičnimi bradavicami in z obarvanim geometrijskim ornamentom, ki se izraža s pasom trojne valovnice in pod njo s pasom stiliziranih sončnih simbolov v obliki kljukastega križa ali svastike (foto: Dr. Schubert)

Slika prikazuje bronasto čelado tako, kot smo jo našli v grobu ilirskega aristokrata. Čelada je tako imenovanega negovskega tipa, narejena iz zelo močne bronaste pločevine in kaže sledove hudih poškodb, ki jih je utrpela z udarci železne bojne sekire. Iz tega lahko sklepamo, da je bil ta halštatski knez ubit v boju (foto: Dr. Schubert)

Dietricha Anknerja, vodje restavratorskih delavnic Centralnega muzeja v Mainzu, ki si je ogledal izkopano gradivo z namenom, da bo izbral tiste predmete, ki jih bodo restavrirali v Mainzu, kar so nam že pisмено zagotovili. Če pomislimo, da v Mainzu sprejmejo v delo iz tujih držav samo tiste predmete, ki imajo evropski pomen, potem je obisk iz Mainza in zagotovilo, da bodo v tamkajšnjih delavnicah restavrirali predmete iz izbranih novomeških grobov, najlepše priznanje za opravljeno delo in visoka ocena novomeških najdb v mednarodnih krogih! Poleg zgoraj naštetih obiskovalcev-strokovnjakov si je izkopavanje ogledalo tudi veliko Novomeščanov, ki so radovedno in z neprikritim zanimanjem opazovali naše delo. Na terenu je vodja izkopavanja predaval vsem razredom novomeške gimnazije in drugim skupinam o načinu in pomenu izkopavanja.

Izkopavanje je bilo deležno tudi precejšnje pozornosti tiska, radia in televizije. Naše delo na terenu so si ogledali in o njem pisali novinarji skoraj vseh slovenskih časopisov, od domačega Dolenjskega lista pa do ameriške Prosvete. Več daljših člankov je priobčil tudi vodja izkopavanja v slovenskih revijah in časnikih (Kronika, Življenje in tehnika, Obzorje, Naši razgledi, Delo in Dolenjski list). Informativne oddaje o izkopavanju v Novem mestu so oddajali na radiu Ljubljana in na televiziji Ljubljana in Beograd. V načrtu je še vrsta predavanj o izkopavanju z barvnimi diapozitivi za šole in delavsko univerzo.

Da bi čim bolj seznanili novomeško javnost z rezultati našega dela, smo v letu 1968 pripravili kar dve občasni arheološki razstavi v Dolenjski galeriji. To je praksa, ki sicer v Sloveniji ob izkopavanjih ni bila običajna, saj se še vedno najdejo izkopavalci, ki ljubosumno skrivajo izkopane predmete. Že sredi izkopavanja, dne 13. junija

Idealna rekonstrukcija bronaste situle, ki jo je izkopal že leta 1905 dr. W. Smid v Malenškovi gomili v ragovski hosti. Štiri podobno oblikovane in okrašene situle smo izkopali lani v Kandiji in še čakajo na restavriranje (risala: Sibila Knez)

smo odprli v mali dvorani Dolenjske galerije prvo razstavo pod naslovom: Nove izkopanine. Na njej smo predstavili javnosti najdbe iz leta 1967 in deloma iz leta 1968. Štiri mesece kasneje, 25. oktobra, smo odprli že drugo arheološko razstavo v počastitev novomeškega občinskega praznika. Na njej smo predstavili samo najdbe iz lanskega leta: izredno lep in pisan halštatski nakit iz jantarja, stekla in bronu, keramiko najrazličnejših oblik in kvalitete, nekaj orožja in — čelado ubitega halštatskega kneza.

Vse te objave v časopisih, razstave in predavanja so imela popolnoma jasen in nedvoumen namen: dati izkopavanju široko publiciteto (v dobrem smislu, ne lov za senzacijami ali celo lažno prikazovanje dejstev), kajti iz tega sledi primerno zanimanje za stvar in potrebno razumevanje. Zaradi te široke publicitete je arheološko raziskovanje v Novem mestu, postalo daleč znano, cenjeno in upoštevano, ne samo med strokovnjaki. Za podkrepitev te trditve naj navedem samo dva primera. Dne 5. decembra je bila seja občinske skupščine Novo mesto, na kateri so obravnavali tudi arheološko raziskovanje v novomeški občini. Na seji sta zbranim odbornikom poročala o svojem delu oba vodja izkopavanja: Vinko Šrihar o rezultatih izkopavanja na Otoku pri Šentjerneju in Tone Knez o raziskovanju halštatskih gomil in keltskih grobov v Novem mestu. Bila je to edinstvena seja občinske skupščine v Sloveniji, saj je največji del svojega

dnevnega reda posvetila problemom spomeniškega varstva in arheološkim raziskovanjem. Odborniki novomeške občinske skupščine so se neposredno s sliko in besedo poučili, kaj in kako smo raziskovali ter kakšni so načrti za prihodnost.

Drugi primer: pred kratkim sem dobil pismo iz Avstralije, v katerem me neki arheolog prosi za sliko keltskega kantharosa iz Novega mesta. Kako majhen je pravzaprav ta naš svet! Znanost resnično ne pozna meja. In prav zaradi te široke publicitete smo dosegli, da bodo najlepše in najdragocenejše lanske letošnje izkopanine restavrirali v slovitih delavnicah Centralnega muzeja v Mainzu, najboljših te vrste v Evropi. V njih so nam že lani restavrirali keltski kantharos, pravkar pa nam na novo restavrirajo slavni halštatski oklep iz Novega mesta.

Da smo lani lahko opravili tako obsežno raziskovanje, se moramo zahvaliti v prvi vrsti finančni podpori Sklada Borisa Kidriča. Sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti SRS, in skupščini občine Novo mesto ki so nosili levji delež stroškov. Na pomoč pa so priskočile tudi naslednje novomeške gospodarske organizacije, ki zaslužijo javno zahvalo: gradbeno podjetje PIONIR, tovarna zdravil KRKA, tekstilna tovarna NOVOTEKS in Dolenjska banka in hranilnica. Čeprav je bila njihova pomoč skromna, je bila tembolj dragocena, ker so nam pomagali v najhujši denarni stiski. Zeleli bi, da bi tudi v prihodnje novomeške gospodarske organizacije pokazale razumevanje za naše delo in tudi letos podprle tako

Lepo oblikovana keramična skledica z ročajem, ki je okrašen z dvema stiliziranimi kostrunjama glavica. Ta posoda je služila za zajemanje pijače (foto: Dr. Schubert)

Zelo zanimiva in v prazgodovini naših krajev redka posoda, izdelana v obliki škorenjčka ali močno stilizirane ptice. Slednjo domnevo bi potrjeval geometrijsko izveden okras s pomočjo obarvanih vtisnjenih pik in črt. Ta pivski rog smo našli v grobu bogatega moža (foto: Dr. Schubert)

važno raziskovalno delo, ki razkriva davno novomeško zgodovino. Mecenstvo gospodarskih organizacij, ki naj bi omogočile oz. podpirale razne raziskovalne naloge našega muzeja, naj bi postalo več ali manj stalna praksa, kajti proračunska sredstva Dolenjskega muzeja še zdaleč niso kos kakršnikoli večji raziskovalni akciji.

Pomen raziskav in načrti za prihodnost

Lanskoletno široko zastavljeno izkopavanje, ki je dalo tako lepe rezultate in celo edinstvene najdbe, nam znova potrjuje dejstvo, da je bilo Novo mesto sredi 1. tisočletja pred našim štetjem zelo važen center halštatskih Ilirij na Dolenjskem s sedežem plemenskega kneza. Njihova utrjena naselbina (ki je še danes vidna) je bila na Marofu, onkraj reke pa so si uredili veliko pokopališče za svoje rajne. Na tem grobišču, na Znančevih njivah se nam bo razodelo tudi razmerje (predvsem časovno) med staroselci Iliri, ki so pokopavali svoje mrtve v gomile, in novodošli Kelti, ki so zagrebali pepel svojih pokojnih v plitve grobove ob gomilah. Stevilne lepe in dragocene novomeške izkopanine bodo v prihodnje ne samo zgodovinsko dejstvo in lepi umetnootbrtni izdelki, temveč tudi izredna turistična privlačnost Novega mesta, ki se bo dičilo s tako slavno in bogato kulturno preteklostjo. Zato je treba arheološko raziskovalno dejavnost v Novem mestu vsestransko podpreti, saj se bo vlaganje v to raziskovanje čez leta bogato obrestovalo.

Poudariti moram važno dejstvo, da je celo področje Znančevih njiv v Novem mestu z odlokom Zavoda za spomeniško varstvo SRS strogo zaščiteno kot arheološki spomenik prvega reda. Zato na tem področju ne smejo biti izvršeni nikakršni gradbeni posegi, vse dokler zemljišče ni arheološko preiskano. Ob pomanjkanju denarja za raziskovanje lahko spomeniškovarstvena služba prepove vsakršna dela na tem terenu tako dolgo, da bodo zagotovljena finančna sredstva za izkopavanje. Sprito teh dejstev bodo morali pristojni organi in interesi pravočasno zagotoviti denar za izkopavanje, da bi se arheološko raziskovanje lahko nemoteno odvijalo, preden bo teren zazidan, da bi prišlo do nepotrebnih in neljubih gradbenih zastojev. Če bodo v letu 1969 na razpolago zadostna finančna sredstva, bomo lahko letos zaključili terensko delo in s tem omogočili neovirano gradnjo stanovanjskega naselja na Znančevih njivah. Financiranje raziskovalnega dela na Znančevih njivah je enkratnega značaja, kajti z zazidavo tega območja bo prenehalo raziskovanje velikih prazgodovinskih pokopaliških območij v Novem mestu. Na arheološko raziskovanje na Znančevih njivah je treba gledati kot na nujno spomeniškovarstveno nalogo, ki ima pri financiranju spomeniških objektov absolutno prednost prav zaradi intenzivnih gradbenih del.

Celotni raziskovalni program Znančeve njive smo razdelili na tri faze:

1. Na terensko raziskovanje, ki še ni zaključeno. Letos spomladi bomo odkopali še gomilo II in sondirali južni predel Znančevih njiv, ki morda še krije prazgodovinske grobove. S temi deli bi zaključili šele prvo fazo raziskovalnega načrta, ki zajema terensko delo.

2. Naslednja faza programa obsega restavriranje in prepariranje vsega odkopanega gradiva, ki ga ni malo. Tudi ta del programa bo terjala znatna finančna sredstva in odličnih strokovnjakov sprito številnih in zelo občutljivih najdb, ki so v floci v močnimi kislinami utrpele hude poškodbe. Dolenjski muzej sam ne premore tehničnih kadrov (restavrador, preparator) in je zato docela odvisen od dragih storitev v drugih ustanovah, ki imajo potrebne strokovne moči. Zaradi velikega števila izkopanine in dolgotrajnih del bo vse izkopano gradivo restavrirano v najboljšem primeru šele ob koncu leta 1970.

3. V tretji fazi raziskovanja pa bomo pripravili celotno gradivo za tisk. V ta namen bo treba narisati vse predmete in načrte, grafično urediti tabele gradiva, fotografirati vse značilne predmete in — pripraviti rokopis. Če bo šlo vse po sreči in če bodo na voljo strokovne moči in denar, bi bil rokopis pripravljen za tisk morda nekje poleti 1973. Takšne so želje in načrti po načelu: izkopati, restavrirati, objaviti!

Ob izkopavanju v Novem mestu, ki je dalo veliko množino lepih in dragocenih arheoloških predmetov, bo treba misliti na odgovarjajočo prezentacijo

teh izkopanine. Približno čez dve leti bodo vse izkopanine preparirane in restavrirane in takrat bomo v Dolenjskem muzeju potrebovali primerno velik razstaven prostor, kjer bi lahko na sodoben način razstavili javnosti vse te lepe izkopanine. V mislih imam gradnjo novega, moderno zasnovanega razstavnega paviljona posebej za bogato in reprezentativno arheološko zbirko Novega mesta. Sedanji razstaveni prostori arheološke zbirke Dolenjskega muzeja so že za današnje potrebe premajhni, vseh najdb z Znančevih njiv pa sedaj sploh ne bi mogli razstaviti, ker nimamo tako velikega prostora, kjer bi lahko primerno postavili na ogled izredne in evropsko pomembne novomeške izkopanine. Menda ne bomo dopustili, da bi te odlične najdbe po restavriranju samevale natlačene na policah muzejskega magacina?

Senzacionalne arheološke najdbe v Novem mestu (začenši že z najdbo knežjega oklepa leta 1939) nas obvezujejo tako pred evropskim znanstvenim svetom kakor tudi pred slovensko javnostjo, da bomo vse te izredne dokaze naše bogate prahistorične preteklosti dostojno muzeološko razstavili in v primerni knjižni obliki tudi tiskali. Vse to ne bo težko doseči, če bo v naslednjih nekaj letih v ta namen na voljo primerna finančna pomoč, ki bi zagotovila gradnjo razstavnega paviljona in izid dostojne monografije o prazgodovinskem bogastvu v Novem mestu.

STONE KNEZ

Keramična vaza s pripadajočim pokrovom ob sebi. Take posode najdemo vedno paroma v zelo bogatih halštatskih grobovih. Te vaze so nedvomno obrednega pomena, vanje so dajali gotovo zelo dragocene pridevke (dišave, kadilo, obredno pijačo?). Medtem ko je trup vaze okrašen z geometrijskimi motivi, je pokrov okrašen s stiliziranimi živalskimi figurami (foto: Dr. Schubert)

STOLETNICA TEKOČE SLOVENSKE BIBLIOGRAFIJE

Letos bo poteklo sto let, odkar je v Letopisu Matice slovenske za leto 1869 izšla »Bibliografija slovenska, ali slovensko knjigoznanstvo od začetka 1868. leta do konca meseca oktobra 1869. leta«. S tem se je začelo do leta 1898 v Letopisu in od 1. 1899 v Zborniku Matice slovenske neprekinjeno popisovanje slovenskega tiska, za vsako leto posebej do 1. 1960, od 1. 1907—1912 pa v posebni knjigi. Popisovalci so bili dr. Etbin Henrik Costa za leta 1868 do 1873, učitelj in urednik Vrtca Ivan Tomšič za leta 1874 do 1892, prof. Rajko Perušek za leta 1893 do 1898, dr. Karel Glaser za leta 1899 do 1901 in dr. Janko Slesinger za leta 1902 do 1912. Prva svetovna vojna je prekinila izdajanje bibliografije in njena obnovevitev je uspela med obema svetovnima vojnima le za leto 1929, najprej v reviji Slovenski tisk in nato v ponatisu v posebni izdaji. Sestavil jo je dr. Janko Slesinger.

Obnovljeno redno izdajanje slovenske bibliografije je omogočila Še le Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani z ustanovitvijo bibliografskega oddelka. Ta je izdal najprej v uredništvu bibliotekarke Stefke Bulovčeve in kasneje prof. Janeza Logarja letne bibliografije v samostojnih publikacijah za leta 1945 do 1964. Ta zborna publikacija je sledila zgledu dr. Janka Slesingerja in vključila v popise tudi važnejše sestavke v časnikih in časopisih. Bibliografije po letu 1945 so urejene po decimalni klasifikaciji. V letih 1903 do 1905 je v založbi Slovenske matice v Ljubljani izdal dunajski bibliotekar dr. Fran Simončič Slovensko bibliografijo. I. del: Knjižice. (1550—1900). Celotnega pregleda slovenskega tiska doslej Slovenci še nimamo, ker so vrzeli za leta 1913 do 1928 in od 1930 do maja 1945.

Nacionalna bibliografija Slovenem pred letom 1868 ni bila neznana, saj je že Primož Trubar izdal 1. 1561 popis svojih knjig z naslovom Register und summarischer Inhalt aller der Windischen Bücher, die von Primo Trubero biss auff die 1561 Jar in Truck geben seind... J. W. Valvasor je 128 let pozneje v svojem znamenitem delu Die Ehre des Herzogthums Krain (VI. knjiga) popisal dela 11 slovenskih pisateljev. Leta 1803 v prvi in 1. 1862 v drugi izdaji je izšla Pohlina bibliografija Bibliotheca Carniolae. Leta 1831 je napisal zelo popolno bibliografijo Matija Cop; izšla je šele leta 1864 v Jirečkovu izdaji Paul Jos. Safarik's Geschichte der südslawischen Literatur. Za leta 1848 do

1853 je neugotovljeni popisovalec objavljaj slovensko bibliografijo v Schamlerjevih Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Ljubljancan Konstantin Wurzbach je za obdobje po 1. septembru 1852 popisoval ves avstrijski tisk, med njim tudi slovenski, in ga objavljaj pod naslovom Allgemeine Bibliographie für das Kaiserthum Österreich v letih 1853 do 1857 v Blätter für Literatur und Kunst.

Vse te bibliografije pred 1. 1868 so bile občasne, ni pa uspelo, da bi postale neprekinjena dejavnost. Tega so bile krive razmere in drugi pogoji. Na slovenskem etničnem ozemlju ni bilo niti ene knjižnice, ki bi prejemale ves slovenski tisk, ampak je dobivala le tistega, ki je bil tiskan na njeni upravni teritorialni enoti. Ves slovenski tisk je prejemale edino knjižnica na Dunaju in zato bi imel največ pogojev za pisanje slovenske bibliografije kak slovenski bibliotekar z Dunaja. Večnarodnostni državi pa tudi ni bilo mnogo do tega, da bi spodbujala ali omogočala pisanje bibliografij svojih narodov. Zato je vse, kar je bilo narejenega, nastalo le iz osebnih zavzetosti posameznikov, ki so se zavedali pomembnosti bibliografije za tako majhen narod, kot je slovenski. Lahko bi rekli, da je bibliografija osebna izkaznica vsakega naroda, saj se vidi iz nje vse, kar je le-ta ustvaril in prispeval v duhovno zakladnico človeštva. Poleg tega ima bibliografija tudi veliko praktično vrednost — zlasti strokovno — in si brez nje danes sploh ne moremo misliti znanstvenega dela.

Slovenski bibliografi do leta 1945 niso svojega dela opravljali vsi po poklicni dolžnosti, ampak v prostem času. Premagovati so morali veliko ovir in se osebno truditi, da so dobili čimveč tiskov, osebno so morali iskati stike s posameznimi tiskarnami ter v periodičnem tisku obvestila o izidu knjig. Zato ni čudno, da bibliografije niso popolne, zlasti se, ker je marsikateri slovenski tisk nastal izven Avstro-ogrske. S takimi težavami se srečujejo tudi današnji slovenski bibliografi, ker izhaja slovenski tisk na vseh kontinentih in ga Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani vsega ne sprejema.

Začetnik tekoče slovenske bibliografije je bil Novomeščan dr. iur. et dr. phil. Etbin Henrik Costa. Rojen je bil 18. oktobra 1832 v Novem mestu. Njegov oče je bil carinski ravnatelj, bil pa je bolj znan kot domoznanski pisec. Etbinu je umrla

mati, ko še ni bil star enajst let. Zato se je oče še bolj bavil s sinovo vzgojo. Priporočal mu je branje knjig in časopisov, ga navadil pisati dnevnik, varčevati z denarjem, skratka vsega, da bi se sin čimprej osamosvojil. Toda vsa ta vzgoja je bila nemška in zelo stroga; slovenščine je znal le toliko, kolikor se je je naučil izven družine. Maturiral je v Ljubljani, vmes pa je stalno hodil v Novo mesto na počitnice k svoji mu stricu. Univerzitetne študije je končal v Gradcu, in ko je bil star 23 let, je že imel doktorata iz filozofije in iz prava. Odločil se je za vseučiliško kariero in odšel na Dunaj, da bi se habilitiral. Ko pa je zvedel, da bo dobil stolico za zgodovino nemškega prava v Krakovu, se je rajši posvetil advokaturi, kot da bi odšel na vzhod države. Avgusta 1856 je stopil v službo k dr. Napretu. Še isti mesec je bil izvoljen za tajnika Zgodovinskega društva.

Prosti čas je posvetil pisanju domače zgodovine in je objavljaj v društvenem glasilu. Še dolgo časa je vplivala nanj domača nemška vzgoja, vendar ga je delo v advokatski in kasneje notarski pisarni zblížalo s slovenskim življenjem. Končno je prešel popolnoma na slovensko stran. Politični nasprotniki so mu očitali, da je to storil iz sebičnih razlogov, ker ni uspel na nemški strani. To pa je težko verjeti, kajti človek s takšno kvalifikacijo in tolikšnim osebnim poštenjem bi uspel tudi pri Nemcih. Začel je pisati slovensko in je objavljaj svoje sestavke v Letopisu Matice slovenske in v Bleiweisovih Novicah. Izdal je nekaj samostojnih slovenskih knjižic in uredil Vodnikov album. Med njegova najpomembnejša dela za slovenstvo pa sodi pisanje slovenske bibliografije. Costa v bibliografiji ni bil začetnik, saj se je z njo bavil že tedaj, ko je napisal svoje največje delo Bibliographie der deutschen Rechtsgeschichte (Braunschweig 1858, 342. str.). V ljubljanskimi Mittheilungen des Musealvereines je objavljaj bibliografijo o topografiji, zgodovini in statistiki Kranjske ter ocenil Wurzbachovo bibliografsko delo. Tako je bil dovolj poučen o bibliografskem delu, da se je lahko lotil tudi pisanja tekoče slovenske bibliografije.

Začetek te so mu omogočile spremenjene razmere na Kranjskem; ko se je osnovala Slovenska matica, je bil med ustanovniki tudi on. Kasneje je postal njen predsednik, začel sam pisati slovensko bibliografijo ter ji dal v Letopisu tudi prostor za natisk. Za slovenstvo je bilo to veliko dejanje.

Costa je bil tudi pomemben družbeni delavec: bil je med ustanovitelji Južnega Sokola in tudi njegov načelnik, državni in deželni poslanec, ljubljanski župan, častni ljubljanski meščan, soustanovitelj banke Slovenije, potegoval se je za založbo slovenskih šolskih knjig. Več let je ostal v ospredju slovenskega

političnega življenja na Kranjskem, dokler ni sredi dela umrl 28. januarja 1875, star niti 43 let. Njegova bogata knjižnica z njegovimi in očetovimi zapiski pa je bila prodana v Petrograd (Leningrad) in s tem odtegnjena domovini.

Iz skromnega začetka popisovanja vsakoletne knjižne žetve pri Slovencih se je v sto letih razvila bibliografija, ki si pridobiva iz dneva v dan večjo veljavo. Ze skromna razstava v Studijski knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu, četudi le izbor 369 eksponatov, kaže njeno razvitost. Poleg nacionalne bibliografije se je zelo uveljavila tudi strokovna in v nekaterih znanstvenih vejah je za nekatera obdobja malodane popolna. Zelo dobro so obdelana slovenska periodika. Ze leta 1884 je prof. Janez Jesenko v knjigi Časnikarstvo in naši časniki nastel in opisal časnike in časopise. Ob stoletnici Ljubljanskih novic je trnovski župnik Ivan Vrhovnik popisal slovenska periodika in v svojem delu Ob stoletnici Ljubljanskih novic, Ljubljana 1897. Najpopolnejši seznam slovenskega časnikarstva, opremljen s pomagali, pa je sestavil dr. Janko Šlebingar v publikaciji Razstava slovenskega časnikarstva, Ljubljana 1937. Lokalne časopise in časnike za posamezne pokrajine pa sta obdelala za Primorsko Bratina in Miša Salamun, prvi v Času, drugi pa leta 1961 v brošuri Slovensko časopisje pa je obdelal upravnik mariborske študijske knjižnice prof. Janko Glaser in bibliografijo objavljaj v Koledarjih nabavljajne zadruge za leta 1931, 1932 in 1935. Slovensko izseljensko časopisje je preučeval Jože Bajec in bibliografijo objavil v Izseljenskih koledarjih za leti 1965 in 1967. Politično časopisje sta obdelala Dragotin Lončar in Kajetan Gantar, marksistična periodika pa Cvetko Kristan, Ivan Krefit in Novomeščan Jože Munda.

Pokrajinske in lokalne bibliografije so dokaj razvite. Med njimi vodi Primorska, ki so jo obdelali France Bevk, Alojzij Res, Anton Kacin, Andrej Budal in Rado Rauber. Svoje izsledke so objavljali v almanahu Luč, Jadranskem koledarju, Jadranskem almanahu, Koledarju OF STO in Koledarju Gregorčičeve založbe. V samostojnih publikacijah pa so izšle: Pavel Plesničar: Narod naš dokaze hrani, Ljubljana, 1940; Tržaška biografija, Trst 1948; Antonija Kolarič: Bibliografija slovenskega tiska med dvema vojnoma, Trst 1966. Marijan Breclj pa je sestavil bibliografijo Slovenski primorski koledarji in jo objavil v Knjižnici 1966. Koroško bibliografijo so sestavljali Bogo Grafenauer, Marija Suhodolčan in drugi. Bibliografijo Dolenjske je sestavil za belokranjski del dr. Martin Malnerič in jo izdal pod naslovom Tolček leta 1925 v Ljubljani, dopolnil pa je objavil v dvajsetem letniku Časa; kočevski del Dolenjske je obdelal prof. Ivan Simonič in jo

priobčil v Kočevskem zborniku z naslovom Literatura o Kočevju in Kočevjarjih. Arhivar Dolenjskega muzeja prof. Jože Mlinarič je zbral zgodovinsko bibliografijo Dolenjske in bo izšla v Novomeškem zborniku. Pisec tega članka pa je v Dolenjskem listu izdal bibliografijo Novomeški tisk.

Tudi druge slovenske pokrajine imajo bibliografije za svoja področja in so jo sestavljali za Prekmurje B. Raič, dr. Vilko Novak in Miroslav Kokolj; za Štajersko prof. Franjo Baš; za področje Alp in Karavank Evgen Lovšin, Branko Marušič in bibliografija v knjigi Gore v besedi, podobi in glasbi. Tiste, ki so izšle izven naših etničnih meja, sta obdelovala Joža Bajec in Zdravko Novak.

Posebna skrb slovenskih bibliografov velja posameznim periodikom. Bibliografska kazala z vsemi pripomočki za posamezne časopise so nepogrešljivi pripomoček pri znanstvenem delu. Zlasti v zadnjem času so taka kazala vzorno sestavljena, še posebej Bibliografsko kazalo Ljubljanskega zvana 1881-1941; Bibliografsko kazalo za prvih deset letnikov Celjskega zbornika (1951-1965); Bibliografsko kazalo Časopisa za zgodovino in narodopisje XXI.-XXXV. in druga. Pred letom 1945 pa je treba omeniti predvsem Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo; Kazalo Časopisa za zgodovino in narodopisje I.-XX.; Jubilejno kazalo za vseh petdeset letnikov Doma in sveta.

Poleg omenjenih imajo še drugi slovenski časopisi zelo uporabna kazala. V zadnjem času pa je sestavljanje bibliografskih kazal hvalje na naloga bibliotekarskih izpitov. Zgledu bibliografskih kazal za posamezne časopise so sledili slovenski založniki. Ti so sicer že prej izdajali sezname knjig, ki so jih založili, v zadnjem času pa sestavljajo bibliografske seznime svojih izdaj. Med najboljše sodijo bibliografije izdaj Slovenske matice, Državne založbe Slovenije in Mladinske knjige.

Ce bi sledili razstavi, bi videli bogato bibliografijo knjig in sestavkov iz filozofije, religije, sociologije, politike, gospodarstva, socializma, prava, vzgoje, šolstva, narodopisja, matematike, prirodoslovnih ved, zdravstva, kmetijstva, tehnike, upodablajoče umetnosti, filma, glasbe, gledališča, planinstva, jezikoslovja, literarne zgodovine, leposlovja, zemljepisja, biografij in zgodovine, zlasti narodnoosvobodilne.

Namen tega sestavka ni informirati o stanju slovenske bibliografije ob njeni stoletnici, ampak z nekaj primeri pokazati razvejanost slovenske bibliografije in se spomniti moža — Novomeščana dr. Etbina Henrika Costo — ki je pred sto leti vsadil skromno seme, iz katerega je zrastle mogočno drevo, ki razdaja svoje plodove vsem, ki bibliografijo cenijo.

BOGO KOMELJ

KOBETOVA SLIKARSKA HVALNICA DOLENJSKI ZEMLJI

»Ta del slovenske zemlje ni najzadnejši po imenitnosti...« je zapisal njega dni Janez Trdina za svet okoli Dolenjskih Toplic. »In ne najzadnji po svoji lepoti...« bi podgorskega barda lahko dopolnil naš današnji razstaviavec slikar in arhitekt Boris Kobe, čigar rod izvira prav iz tega kota med Krko in Kočevskim Rogom, kjer mežikajo v soncu z zelenino obrizgane zidnice po vinogradih, kjer se življenje še danes mnogokrat pretaka v pradaevnem ritmu in miru kot tihe, težko zelene vode in kjer je skrivnost še vedno temeljni potek življenja. Pred nami je samo del slikarjeve umetniške žetve, za razstavo nalašč izbran po dolenjski tematiki, enovit v bukolici hvalnici domače zemlje in njenih ljudi. Kajti če bi hoteli Kobetovo ustvarjalnost celoviteje pokazati, bi morali razstavljenim slikam dodati še številne druge, zlasti še tiste, ki so posvečene Ljubljani kot mestu, ki mu je profesor Kobe posvetil veliko mero svoje umetniške ljubezni in skrbi. Manjkajo tudi številne lepe ilustracije, s katerimi je Kobe obogatil nekaj naših klasičnih literarnih tekstov, med drugimi tudi Tavčarjevo Visoko kroniko in v zadnjem času z vrsto izredno duhovitih in sočnih monotipij Levstikovega Martina Krpana. Toda med Dolenjci je hotel biti Dolenjec, zato je razgrnil na tej razstavi prav dokaze svoje povezanosti z očetno zemljo, ki jo je motivno prvi vključil v naše umetnostno obzorje. Zdi se mi, kakor bi umetnik z lahnim nasmehom, v katerem se ob veselju skriva tudi nekaj resignacije, in skoraj nekoliko obotavljaje se razkrival spomine svojih mladih poti in srečanja zrelih let med griči in polji okoli Straže in Toplic ter v dolini Sušice.

Tolikerim prikriti lepote so zajele slikarjeve oči v vrisku barv in v vzdihu meglenih svin, v plastični napetosti gričev, v zamolklem zvenenju gore, v odblesku svetlobe na vodah, v mirnih vijugah poti, v zvesti navzočnosti drevja in človeških bivališč, v sočnosti poljskih plodov, v trudu delovnih rok, v baladičnosti smrti in v vzvišeni usodnosti nesreče. Življenje je pomejeno po zemlji in zemlja dobiva človekovo podobo — med nji-

ma je tih dvogovor znoja in strasti, kakor bi se pred nami odigravale mitično »iz bitja v bitje« presnavljanja. Atmosfera je barva, travnik, gora, voda — vse je barva; življenje je njen spreminjavi trepet, toni so otroci njune zaroke. Tako nam dopoveduje slikar, favistično vedro ubran, neugnan v sprejemanju pikturalnih vtisov in tonskih soglasij. Vse je urejenost, ga dopolnjuje arhitekt, njegov drugi pol, ki se pokorava volji in razumu, s katerima modro kroti emocionalna doživljaja, jih tektonsko ureja in z njima spreminja resničnost v sintezo premišljenih form. Hkrati pa preliva resničnost tudi v ekspresivno izpoved, v kateri ne pogrešamo niti mladostnih spominov niti duhovitih asociacij niti zrelih spoznanj o minevanju vsega, kar se nam je zdelo nekoč zaznamovano od sreče. Toda navsezadnje — ali ni nekaj uboge človeške sreče tudi v zajetju teh ustvarjalnih impulzov in v njihovem prelitju v slikarsko, umetniško resničnost, ki je navadno le poglabljen odsev stvarne resničnosti?

V Kobetovih oljih, temperah in monotipijah ne manjka ne veselja in hudomušnosti ne trpljenja. Tragika zemlje je povezana z usodo nekega človeškega rodu. Ali ni res, da umetnik celo v najbolj objektivnem dvogovoru z naravo najdva del samega sebe in lastne resnice, objektivne v pretresljivi subjektivnosti? Kobe nam je podaril lepo harmonijo fizičnega sveta, ki pa se po osebnem občutju in obogatena z duhovitimi domislicami oblikovnega in doživljajskega razpoloženja premika v duhovno globino in v nič manj lirčno kot ekspresivno prepričljivost. A že je tukaj tudi razumski presojevalec, ki postavlja domisljiji in viziji trdne meje in mere, ugotavlja premišljene forme in tonska sorazmerja. Kakor pretkan modrijan najdva slikar v teh relacijah, ki se oplajajo tu in tam s kar nadrealističnimi utrinki, tudi trpko simboliko in prikrito anekdotičnost. Vabljivo bi bilo ugotoviti, koliko je v Kobetovi umetnosti prav dolenskega duha. Ena od značilnosti dolenske psihe je gotovo lirizem, s katerim se Kobe veseli drobnih lepot domačije, v čemer je ubran sorodno kot poet dolenske zemlje Božidar Jakac. Toda Kobe je bolj trpek od Jakca, bolj razmišljajoč ustvarjalec, bolj dramatičen. Namesto praznične sončne luči porablja rad predviharne ozračje, razgibane gmote mračnih oblakov. Včasih je v molu, včasih dovtopno ubrana šegavost pa spet ni najzadnja lastnost dolenskih ljudi, kot vemo že od Jurčičeve ljudske modrosti sem. Dolenska pripovednost ga rada spremlja med ljudi — na sejme in v vinograde, na vaške poti. Pridružuje pa se še tista sestavina, ki bi jo smeli imenovati kar magično komponento, le da je ta pri Kobetu dobila pod

vplivom meščanske skepse malce ironičnega pridih. Pa bi se vendar ne začudil preveč, če bi mi umetnik v šibkem trenutku priznal, da verjame v coprnice nemara, da bi mu celo verjel. Vem pa, da bi tako priznanje pospremil navihnan nasmeš.

Tako je napletla Kobetova življenjska usoda, da se je, po naravi slikarsko nadarjen, posvetil arhitekturi in da je arhitekt v njem postal slikarju moder vodnik in usmerjevalec. Živo ustvarjalno okolje risalnice njegovega učitelja profesorja Jožeta Plečnika ga je obvarovalo, da bi se kadarkoli izgubil v zgolj tehničnem svetu meril. Naravne oblike so ga preveč pritegnile, da bi jih zamenjal s kakšnimi le abstraktno pojmovanimi tipanji za tako imenovano »čisto formo«. V monumentalnih kompozicijah zna Kobe svoj predstavi svet pomenostaviti, ga dekorativno prestilizirati, preliti v monumentalno govorico, toda vedno se lušči iz nje primarna življenjska izpoved, pritrjujoča bivanju. Smrt in rojstvo sta samo dva pola iste življenjske resničnosti. Stari mojstri, zlasti grafiki in risarji pozne gotike in severne renesanse, so mu ljubi znanci in vzorniki pri ilustracijah, prvinska preprostost starih vedut ga nenehno vabi in spodbuja. Kronistična pričevalnost je polna duhovitih poglobitev.

Zaradi vsega tega ima Kobetovo slikarstvo v naši umetnosti posebno mesto, ki bi ga težko določili s konvencionalnimi stilnimi kategorijami. Ko že mislimo, da smo ga ujeli neke v tradiciji postimpresionističnih spominov, se nam amebno prelje v ekspresijo ko si oddahnemo, da smo ga lepo spravili med narativnimi figuraliki, nas prestavi v živo krajino ali nas začudi z izpovedno simboliko ko bi ga radi prištel med realiste, spremeni svet v nenavadno projekcijo in v pogled z višin starih mojstrov, ko mu priznamo mojstrstvo v temperi ali oljni tehniki, se že razveselimo zelo živahnih in sočnih monotipij, med katerimi sleherni od dveh ali treh odtisov kaže drugačno razpoloženje, tako da je vsak list umetnina zase. Napačno pa bi bilo misliti, da je zaradi tega Kobetov opus oblikovno ali duhovno razklan. Zelo enovit je, ker sleherna komponenta podpira drugo, vse se prepleta v skupno sozvočje. Tudi ta razstava nas o tem prepriča. Prav tako pa nam razkriva, kako se umetnik iz mesta, ki nas duši, vrača z nekim domotožjem k očetni zemlji, doživlja njeno življenje, trpljenje in umiranje, plodnost polja in molk gore, vročico razgretih vinogradov, klockot razlitih voda in trudno razgledanost v požgano vas. Prav tako pa se mu podoba starega novomeškega trga sprevrta v hudomušno kroniko preteklih dni, polno vrvenja in mladostnih

spominov. Da, prepričan sem: če bi se neke v Podgorju srečal z Janezom Trdinom, bi se pozdravila kot dobra prijatelja pisatelj bi ga nemara poprosil, naj mu ilustrira Bajke in povesti o Gorjancih.

Toda kaj! Boris Kobe se je te lepe naloge lotil že sam od sebe in težko že čakamo na ta venec monotipij. Kajti oba umetnika sta si edina v tem, da »ta del slovenske zemlje ni najzadnejši po imenitnosti« — to pa velja tudi za njegove umetnostne glasnike. Med temi je zelo viden prav Boris Kobe.

Emilijan Cevc

VINJETE

Vinjete v današnji številki DOLENJSKIH RAZGLEDOV so iz knjige »KRANJSKA MESTA« F. Hrovata, ki jo je tiskala in založila 1885 Krajičeva tiskarna v Novem mestu.

POPRAVEK

Ponovno popravljamo tiskarsko napako, nastalo v seznamu popravkov iz sestavka »Razstave v Studijski knjižnici Mirana Jarca«: podatek o življenju oz. smrti Josipa Kostanjevca se mora glasiti tako, kot je bil tiskan prvič v 4. številki DR 30. I. 1969: 1864—1934. Letnica v »Popravku, ki smo ga tiskali na 54. strani DR, torej ni pravilna in se bralcem zaradi neljube napake opravičujemo.

UREDNIŠTVO

DOLENJSKE RAZGLEDE — posebno kulturno rubriko Dolenjskega lista, urejajo: Jože Dular, Tone Gošnik (odgovorni urednik), France Grivec, Janko Jarc, Bogo Komelj, Lado Smrekar, Severin Sali in Stanko Skaler. Lektor: Karel Bačar. Oblikovalec: Marjan Moškon